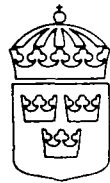

Justitiekottets betänkande

1988/89:JuU23

Hovrättsfrågor m.m.

1988/89
JuU23

Sammanfattning

I detta betänkande behandlar utskottet ett regeringsförslag om ändringar i hovrättsprocessen och om ändringar i tingsrätternas och hovrätternas sammansättning samt ett antal därtill anknyttade motioner.

Utskottet tillstyrker regeringsförslaget utom såvitt avser antalet nämndemän i tingsrätt. I det hänseendet förordar utskottet med anledning av två motioner en oförändrad ordning. Övriga motionsyrkanden avstyrks.

Till betänkandet har fogats reservationer i skilda avseenden, bl.a. en (m och mp) och en (c) i fråga om antalet nämndemän.

Propositionen

I proposition 1988/89:95 har regeringen (justitiedepartementet) efter hörande av lagrådet föreslagit riksdagen att anta vid propositionen fogade förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i äktenskapsbalken,
3. lag om ändring i lagen (1929:145) om skiljemän,
4. lag om ändring i lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden,
5. lag om ändring i lagen (1949:164) med vissa bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål,
6. lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål,
7. lag om ändring i rättshjälpslagen (1972:429),
8. lag om ändring i lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder,
9. lag om ändring i lagen (1974:1082) om bostadsdomstol,
10. lag om ändring i lagen (1976:600) om offentlig anställning,
11. lag om ändring i vattenlagen (1983:291).

De vid propositionen fogade lagförslagen har följande lydelse.

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken

dels att 1 kap. 3, 3 a och 8 §§, 2 kap. 4 §, 10 kap. 8 a §, 12 kap. 9 §, 18 kap. 8 a §, 35 kap. 13 §, 47 kap. 3 och 4 §§, 49 kap. 9 och 12 §§, 50 kap. 10, 12, 25, 26 och 28 §§, 51 kap. 10, 12, 26 och 28 §§, 55 kap. 15 § samt 59 kap. 1 och 2 §§ skall ha följande lydelse,

dels att det i balken skall införas fyra nya paragrafer, 1 kap. 3 b, 3 c och 3 d §§ samt 51 kap. 23 a §, av följande lydelse.

Nuvvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

3 §¹

En tingsrätt är i tvistemål domför med tre lagfarna domare. Flera än fyra lagfarna domare får inte sitta i rätten.

Tingsrätten skall, om annat inte är föreskrivet, bestå av en lagfaren domare.

I brottmål skall tingsrätten bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. I mål om åtal för brott, för vilket inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år, skall rätten dock bestå av en lagfaren domare och fem nämndemän. Om det behövs med hänsyn till målets omfattning eller någon annan särskild omständighet, får ytterligare en nämndeman utöver vad som följer av första eller andra meningens sitta i rätten.

Kan huvudförhandlingen i ett brottmål beräknas kräva minst fyra veckor, får två lagfarna domare sitta i rätten förutom nämndemännen.

Om det inträffar förfall bland nämndemännen sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän eller, i mål som avses i andra stycket andra meningens, med en lagfaren domare och fyra nämndemän.

Tingsrätt är domför med en lagfaren domare

när mål avgörs utan huvudförhandling,

vid annan handläggning som inte sker vid huvudförhandling eller vid syn på stället,

vid sådan huvudförhandling i

¹ Senaste lydelse 1986:120.

tvistemål som hålls i förenklad form och vid annan huvudförhandling i tvistemål, när det är tillräckligt med hänsyn till målets beskaffenhet att målet avgörs av en enda domare och parterna samtycker till det,

vid huvudförhandling och syn på stället i mål om brott för vilket inte är stadgat svårare straff än böter eller fängelse i högst sex månader, under förutsättning att det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter och det i målet inte är fråga om företagsbot.

3 a §²

I tvistemål där förlikning om saken är tillåten gäller i stället för bestämmelserna i 3 § att tingsrätten alltid skall bestå av en lagfaren domare, om värdet av vad som yrkas uppenbart inte överstiger hälften av basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring.

Första stycket gäller inte, om en part första gången han skall föra talan i målet yrkar att allmänna regler skall tillämpas och därvid gör sannolikt att den bakomliggande tvisten rör ett högre värde eller att utgången annars är av synnerlig betydelse för bedömningen av andra föreliggande rättsförhållanden. Har talan väckts genom ansökan om betalningsföreläggande, skall den part som begär att målet hänskjuts till rättegång senast i samband därmed framställa yrkande som nyss sagts.

Med värde enligt första stycket avses det värde som kan antas gälla vid tiden för talans väckande. Har talan väckts genom ansökan om lagsökning, betalningsföreläggande eller handräckning eller som enskilt anspråk i brottmål, avses värdet vid

Vid huvudförhandling i tvistemål skall tingsrätten bestå av tre lagfarna domare, om annat inte är föreskrivet.

Rätten skall bestå av en lagfaren domare när huvudförhandlingen hålls i förenklad form.

Rätten är vid huvudförhandlingen domförför med en lagfaren domare om i annat fall än som avses i andra stycket rätten anser det tillräckligt att en domare sitter i rätten och parterna samtycker till det eller målet är av enkel beskaffenhet.

Består rätten av tre lagfarna domare och inträffar förfall för någon av dessa sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten domförför med två lagfarna domare.

² Senaste lydelse 1987:747.

rättens beslut att tvisten skall handläggas som tvistemål. Vid bedömningen skall hänsyn inte tas till rättegångskostnaderna.

3 b §

Tingsrätten skall vid huvudförhandling i brottmål bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. Inträffar förfall för någon av nämndemännen sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten dock domför med en lagfaren domare och två nämndemän.

Vid huvudförhandling i mål om brott för vilket inte är föreskrivet svårare straff än böter eller fängelse i högst sex månader är tingsrätten domför utan nämndemän, om det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter och det i målet inte är fråga om företagsbot.

Om det föreligger särskilda skäl med hänsyn till målets omfattning eller svårighetsgrad, får antalet lagfarna domare utökas med en utöver vad som följer av första stycket första meningen. Detsamma gäller i fråga om antalet nämndemän.

3 c §

Vid avgörande av mål utan huvudförhandling och vid prövning av frågor som hör till rättegången får tingsrätten ha den sammansättning som är föreskriven för huvudförhandling, om det föreligger särskilda skäl med hänsyn till målets eller frågans beskaffenhet.

3 d §

I tvistemål där förlikning om saken är tillåten skall tingsrätten alltid bestå av en lagfaren domare, om värdet av vad som yrkas uppenbart inte överstiger hälften av basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring.

Första stycket gäller inte, om en part första gången han skall föra talan i målet yrkar att allmänna reg-

ler skall tillämpas och därvid gör sannolikt att den bakomliggande tvisten rör ett högre värde eller att utgången annars är av synnerlig betydelse för bedömningen av andra föreliggande rättsförhållanden. Har talan väckts genom ansökan om betalningsföreläggande, skall den part som begär att målet hänskjuts till rättegång senast i samband därmed främställa yrkande som nyss sagts.

Med värde enligt första stycket avses det värde som kan antas gälla vid tiden för talans väckande. Har talan väckts genom ansökan om lagsökning, betalningsföreläggande eller handräckning eller som enskilt anspråk i brottmål, avses värdet vid rättens beslut att tvisten skall handläggas som tvistemål. Vid bedömningen skall hänsyn inte tas till rättegångskostnaderna.

8 §³

Utöver vad som följer av 3 § får i en tingsrätt, som avses i 7 §, vid prövning av där avsedda mål såsom särskilda ledamöter ingå, var för sig eller tillsammans,

1. en person som förordnats som ekonomisk expert enligt 4 kap. 10 a §, om det finns behov av särskild fackkunskap inom rätten i fråga om ekonomiska förhållanden,

2. en person som är eller har varit lagfaren domare i allmän förvaltningsdomstol, om det finns behov av särskild fackkunskap inom rätten i fråga om skatterättsliga förhållanden.

Deltar särskild ledamot vid huvudförhandlingen, gäller i fråga om antalet nämndemän 3 § andra stycket andra och tredje meningarna.

Om särskild sammansättning av tingsrätt vid behandling av vissa mål gäller i övrigt vad därom är stadgat.

Utöver vad som följer av 3 b § får i en tingsrätt, som avses i 7 §, vid prövning av där avsedda mål såsom särskilda ledamöter ingå, var för sig eller tillsammans,

1. en person som förordnats som ekonomisk expert enligt 4 kap. 10 a §, om det finns behov av särskild fackkunskap inom rätten i fråga om ekonomiska förhållanden,

2. en person som är eller har varit lagfaren domare i allmän förvaltningsdomstol, om det finns behov av särskild fackkunskap inom rätten i fråga om skatterättsliga förhållanden.

³ Senaste lydelse 1985:415.

2 kap.

4 §⁴

Hovrätt är domför med tre lagfarna domare. I mål som överklagats från tingsrätt skall dock minst fyra lagfarna domare delta i *hovrätten*, om tingsrätten bestått av tre eller flera lagfarna domare. Flera än fem lagfarna domare får inte delta i hovrätten.

Hovrätten är domför med tre lagfarna domare. I mål som överklagats från tingsrätt skall dock minst fyra lagfarna domare delta när *hovrätten avgör målet*, om tingsrätten bestått av tre lagfarna domare. Flera än fem lagfarna domare får inte delta i hovrätten.

I brottmål gäller, i stället för bestämmelserna i första stycket, att hovrätten är domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Flera än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Förekommer ej anledning att döma till svårare straff än böter och är det i målet inte fråga om företagsbot, är hovrätten dock domför även med den sammansättning som anges i första stycket. Detsamma gäller vid handläggning som ej sker vid huvudförhandling.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd skall hovrätten bestå av två lagfarna domare.

Vid beslut om avskrivning av mål efter återkallelse är hovrätten domför med en lagfaren domare.

Regeringen bestämmer i vilken omfattning åtgärd, som avser endast beredandet av ett mål, får vidtas av en lagfaren domare i hovrätten eller av en annan tjänsteman vid denna.

10 kap.

8 a §⁵

I tvist mellan konsument och näringsidkare rörande vara, tjänst eller annan nyttighet som tillhandahållits för huvudsakligen enskilt bruk får näringsidkaren *sökas* där konsumenten har sitt hemvist. Detta gäller dock endast om målet i tingsrätten kan antas bli prövat av en lagfaren domare enligt 1 kap. 3 a §.

I tvist mellan konsument och näringsidkare rörande vara, tjänst eller annan nyttighet som tillhandahållits för huvudsakligen enskilt bruk får *talans mot* näringsidkaren *väckas vid rätten i den ort* där konsumenten har sitt hemvist. Detta gäller dock endast om målet i tingsrätten kan antas bli prövat av en lagfaren domare enligt 1 kap. 3 d §.

12 kap.

9 §

Skriftlig fullmakt skall företes i huvudskrift, när ombudet första gången vid rätten för talan i målet.

Är, då fullmakt skall företes, sådan icke tillgänglig, skall rätten giva ombudet tid att förete den; vad nu sagts gälla ej i fråga om *vade- eller missnöjesanmälan*. Finnes uppskov olägligt, må rätten fortsätta med handläggningen av

Är, då fullmakt skall företes, sådan icke tillgänglig, skall rätten giva ombudet tid att förete den; vad nu sagts gälla ej i fråga om missnöjesanmälan. Finnes uppskov olägligt, må rätten fortsätta med handläggningen av målet, dock

⁴ Senaste lydelse 1987:747.

⁵ Senaste lydelse 1987:747.

målet, dock utan att däri meddela dom eller slutligt beslut. Utfärdas fullmakt, skall behörigheten anses innefatta vad ombudet tidigare åtgjort i rättegången.

utan att däri meddela dom eller slutligt beslut. Utfärdas fullmakt, skall behörigheten anses innefatta vad ombudet tidigare åtgjort i rättegången.

Finner rätten ovisst, huruvida parts underskrift å fullmakt är riktig, må rätten medgiva anstånd för ovisshetens undanröjande.

Skriftlig fullmakt skall i huvudskrift eller styrkt avskrift bifogas akten.

18 kap.

8 a §⁶

I mål där 1 kap. 3 a § första stycket tillämpas gäller följande i stället för bestämmelserna i 8 §.

I mål där 1 kap. 3 d § första stycket tillämpas gäller följande i stället för bestämmelserna i 8 §.

Ersättning för rättegångskostnad får inte avse annat än kostnad för

1. rådgivning enligt rättshjälpslagen (1972:429) vid ett tillfälle för varje instans,

2. ansökningsavgift,

3. resa och uppehälle för part eller ställföreträdare i samband med sammanträde eller, om personlig inställelse ej föreskrivits, resa och uppehälle för ombud,

4. vittnesbevisning,

5. översättning av handling.

Ersättning utgår endast i den mån kostnaden varit skäligen påkallad för tillvaratagande av partens rätt.

Ersättning som anges i andra stycket 3 utgår enligt bestämmelser som regeringen meddelar.

Med kostnad som sägs i andra stycket 1 jämställs kostnad för annan rådgivning som lämnas av advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå, i den mån den ej överstiger högsta avgift för rådgivning enligt rättshjälpslagen.

Har målet till en början handlagts i annan ordning än som gäller för mål som avses i denna paragraf, utgår ersättning för kostnad som avser den tidigare handläggningen enligt de kostnadsregler som gäller för denna.

Har ett mål om lagsökning eller betalningsföreläggande hänskjutits till rättegång eller upptagits efter återvinning får, om målet därefter avgörs genom tredskodom mot svaranden, ersättning även avse skäligen kostnad för en rättegångsskrift eller för inställelse vid ett sammanträde inför rätten. Sådan ytterligare ersättning utgår, om inte särskilda skäl föranleder annan bedömning, enligt bestämmelser som regeringen meddelar. Detsamma skall gälla, om ett mål om handräckning upptagits efter återvinning.

35 kap.

13 §⁷

Vid huvudförhandlingen skall de bevis som upptagits utom huvudförhandlingen tas upp på nytt, om rätten finner detta vara av betydelse i målet och det inte föreligger hinder mot att ta upp beviset.

Har tingsrätten i ett mål som fullföljts till hovrätten tagit upp munt-

Har tingsrätten i ett mål som fullföljts till hovrätten tagit upp munt-

⁶ Senaste lydelse 1987:747.

⁷ Senaste lydelse 1987:747.

lig bevisning eller hållit syn på stället, behöver beviset tas upp på nytt endast om hovrätten finner detta vara av betydelse för utredningen eller om någon part yrkar *det och hovrätten inte finner att det skulle sakna betydelse*. I högsta domstolen får de bevis som tagits upp av lägre rätt tas upp på nytt endast om det föreligger synnerliga skäl.

Om ett bevis inte tas upp på nytt, skall det förebringas genom protokoll eller på annat lämpligt sätt.

47 kap.

3 §⁸

Om stämningsansökningen inte uppfyller föreskrifterna i 2 § eller i övrigt är ofullständig eller om sådant intyg, som avses i 2 § *tredje* stycket, inte företetts, skall rätten förelägga målsäganden att avhjälpa bristen. Detsamma gäller om föreskriven ansökningsavgift inte har betalats.

Om stämningsansökningen inte uppfyller föreskrifterna i 2 § eller i övrigt är ofullständig eller om sådant intyg, som avses i 2 § *fjärde* stycket, inte företetts, skall rätten förelägga målsäganden att avhjälpa bristen. Detsamma gäller om föreskriven ansökningsavgift inte har betalats.

4 §⁹

Följer målsäganden inte ett föreläggande enligt 3 §, skall ansökningen avvisas, om den är så ofullständig att den inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för en rättegång i ansvarsfrågan. Detsamma gäller om något intyg som avses i 2 § *tredje* stycket inte har företetts eller om underlåtenheten avser betalning av ansökningsavgiften.

Följer målsäganden inte ett föreläggande enligt 3 §, skall ansökningen avvisas, om den är så ofullständig att den inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för en rättegång i ansvarsfrågan. Detsamma gäller om något intyg som avses i 2 § *fjärde* stycket inte har företetts eller om underlåtenheten avser betalning av ansökningsavgiften.

49 kap.

9 §

Över underrätts beslut, varigenom vade- eller missnöjesanmälan eller ansökan om återvinning eller återupptagande eller vade- eller besvärstalan avvisats, må klagan föras genom besvär. *Ej må* i annat fall *fråga*, huruvida sådan anmälan eller ansökan gjorts eller talan *eljest* fullföljts på föreskrivet sätt eller

Tingsrätts beslut, varigenom missnöjesanmälan eller ansökan om återvinning eller återupptagande eller vade- eller besvärstalan avvisats, får överklagas genom besvär. I annat fall *får inte frågan*, huruvida sådan anmälan eller ansökan gjorts eller talan *annars* fullföljts på föreskrivet sätt eller inom

⁸ Senaste lydelse 1987:448.

⁹ Senaste lydelse 1987:448.

inom rätt tid, komma under hovrättsens bedömande.

rätt tid, prövas av hovrätten.

12 §¹⁰

Talan mot tingsrättens dom eller beslut i mål som handlagts av en lagfaren domare enligt 1 kap 3 a § första stycket får inte prövas av hovrätten i vidare mån än som framgår av 13 §, om inte hovrätten meddelat parten prövningstillstånd.

Talan mot tingsrättens dom eller beslut i mål som handlagts av en lagfaren domare enligt 1 kap. 3 d § första stycket får inte prövas av hovrätten i vidare mån än som framgår av 13 §, om inte hovrätten meddelat parten prövningstillstånd.

Prövningstillstånd behövs inte vid talan mot beslut som rör någon annan än en part eller en intervenient, beslut varigenom tingsrätten ogillat jäv mot en domare, beslut angående utdömmande av förelagt vite eller om ansvar för en rättegångsförseelse eller beslut varigenom en missnöjesanmälan eller en ansökan om återvinning eller en vade- eller besvärstalan avvisats.

I fråga om meddelade prövningstillstånd skall 54 kap. 11 § andra stycket och 13 § gälla i tillämpliga delar.

50 kap.

10 §

Genmålet skall med därvid fogade handlingar delgivas vadekäranden.

Finnes för målets beredande ytterligare skriftväxling erforderlig, äge hovrätten förordna därom. Hovrätten äge tillika meddela närmare bestämmelser om skriftväxlingen och därvid även föreskriva, i vilket avseende part skall yttra sig. Part må föreläggas att inkomma med mer än en skrift, endast om särskilda skäl äro därtill.

Under förberedelsen får sammanträde hållas, om det behövs för en ändamålsenlig handläggning av målet.

Vad som sagts om sammanträde per telefon i 42 kap. 10 § skall gälla även vid sammanträde enligt denna paragraf.

12 §

Finnes för målets beredande part eller annan böra höras, förordne hovrätten därom på sätt den finner lämpligt.

I fråga om hovrättens skyldigheter under förberedelsen skall 42 kap. 8 § andra stycket tillämpas.

25 §¹¹

Innan hovrättens dom eller slutliga beslut meddelats, må vadetalan återkallas.

Vadekäranden äge ej ändra sin

Innan hovrättens dom eller slutliga beslut meddelats, får vadetalan återkallas.

Vadekäranden får inte ändra sin

¹⁰ Senaste lydelse 1987:747.

¹¹ Senaste lydelse 1971:218.

talans att avse annan del av *underrättens* dom än den som uppgivits i vadeinlagen.

Part må i hovrätten till stöd för sin talan åberopa omständighet eller bevis, som ej tidigare förebragts, endast om han gör sannolikt, att han haft giltig ursäkt för sin underlåtenhet att åberopa omständigheten eller beviset vid underrätten, eller om det av annan särskild anledning bör tillåtas att omständigheten eller beviset åberopas. Framställs först i hovrätten yrkande om kvittning, må det avvisas, om det ej utan olägenhet kan prövas i målet.

talans att avse annan del av *tingsrättens* dom än den som uppgivits i vadeinlagen.

I mål där förlikning om saken är tillåten får en part i hovrätten till stöd för sin talan åberopa omständigheter eller bevis, som inte tidigare har förebringats, endast om

1. han gör sannolikt att han inte kunnat åberopa omständigheten eller beviset vid tingsrätten eller

2. han annars haft giltig ursäkt att inte göra det.

Framställs först i hovrätten ett yrkande om kvittning, får det avvisas, om det inte utan olägenhet kan prövas i målet.

26 §

Även utan yrkande skall hovrätten undanröja *underrättens* dom, om domvilla, som sägs i 59 kap. 1 § 1–4, förekommit vid *underrätten*.

Har vid underrätten förekommit annat grovt rättegångsfel, äge hovrätten, om skäl äro därtill, även utan yrkande undanröja domen.

Undanröjandet må avse domen i dess helhet eller *allenast* viss del. Berör rättegångsfelet även del av domen, som *ej* överklagats, *pröva* hovrätten med hänsyn till omständigheterna, om denna del skall undanröjas.

Även utan yrkande skall hovrätten undanröja *tingsrättens* dom, om domvilla, som sägs i 59 kap. 1 § 1–3, har förekommit vid *tingsrätten*.

Undanröjandet får avse domen i dess helhet eller *endast* viss del. Berör rättegångsfelet även del av domen, som *inte* överklagats, *skall* hovrätten med hänsyn till omständigheterna *pröva*, om denna del skall undanröjas.

28 §

Åberopas annat fel i rättegången, än som avses i 26 eller 27 §, må hovrätten undanröja *underrättens* dom, *allenast* om felet kan *antagas* hava inverkat på målets utgång och *ej* kan utan väsentlig olägenhet avhjälpas i hovrätten.

Om det vid tingsrätten har förekommit annat fel i rättegången än som avses i 26 eller 27 §, får hovrätten undanröja *tingsrättens* dom *endast* om felet kan *antas* ha inverkat på målets utgång och *inte* utan väsentlig olägenhet *kan* avhjälpas i hovrätten. *Parterna skall få tillfälle att yttra sig i frågan om undanröjande, om det inte är uppenbart obehövt.*

51 kap.

10 §

Genmälet skall med därvid fogade handlingar delgivas vadekäranden.

Finnes för målets beredande ytterligare skriftväxling erforderlig, äge hovrätten förordna därom. Hovrätten äge tillika meddela närmare bestämmelser om skriftväxlingen och därvid även föreskriva, i vilket avseende part skall yttra sig. Part må föreläggas att inkomma med mer än en skrift, endast om särskilda skäl äro därtill.

Under förberedelsen får sammanträde hållas, om det behövs för en ändamålsenlig handläggning av målet.

Vad som sagts om sammanträde per telefon i 45 kap. 13 § och 47 kap. 10 § skall gälla även vid sammanträde enligt denna paragraf.

12 §

Finnes för målets beredande part eller annan böra höras, förordne hovrätten därom på sätt den finner lämpligt. Om inställande av tilltalad, som är anhållen eller häktad, förordne hovrätten.

Hovrätten får bestämma att den som är anhållen eller häktad skall inställas till sammanträde enligt 10 § tredje stycket.

23 a §

Har tingsrätten funnit att den tilltalade skall dömas för den åtalade gärningen och överklagas domen bara beträffande annat än denna fråga, skall hovrätten pröva frågan endast om

1. det i denna del föreligger något förhållande som skulle kunna utgöra grund för resning enligt 58 kap. 2 § eller kunna medföra undanröjande av domen på grund av domvillan eller

2. målets utgång vid tingsrätten i samma del uppenbarligen beror på förbiseende eller misstag.

Beräffande fråga som avses i första stycket 1 eller 2 behöver hänsyn tas endast till omständigheter som har åberopats av part.

26 §

Även utan yrkande skall hovrätten undanröja underrättens dom, om domvillan, som sägs i 59 kap. 1 § 1–4, förekommit vid underrätten.

Även utan yrkande skall hovrätten undanröja tingsrättens dom, om domvillan, som sägs i 59 kap. 1 § 1–3, har förekommit vid tingsrätten.

Har vid underrätten förekommit annat grovt rättegångsfel, äge hovrätten, om skäl äro därtill, även utan yrkande undanröja domen.

Undanröjandet *må* avse domen i dess helhet eller *allenast* viss del. Berör rättegångsfelet även del av domen, som *ej* överklagats, *pröve* hovrätten med hänsyn till omständigheterna, om denna del skall undanröjas.

28 §

Finner hovrätten annat fel i rättegången hava förekommit, än som avses i 26 eller 27 §, må hovrätten undanröja *underrättens* dom, *allenast* om felet kan *antagas* hava inverkat på målets utgång och *ej* kan utan väsentlig olägenhet avhjälpas i hovrätten.

Undanröjandet *får* avse domen i dess helhet eller *endast* viss del. Berör rättegångsfelet även del av domen, som *inte* överklagats, *skall* hovrätten med hänsyn till omständigheterna *pröva*, om denna del skall undanröjas.

Om det vid tingsrätten har förekommit annat fel i rättegången än som avses i 26 eller 27 §, får hovrätten undanröja *tingsrättens* dom *endast* om felet kan *antas* ha inverkat på målets utgång och *inte* utan väsentlig olägenhet kan avhjälpas i hovrätten. *Parterna skall få tillfälle att yttra sig i frågan om undanröjande, om det inte är uppenbart obehövt.*

55 kap.

15 §¹²

Beträffande rättegången i högsta domstolen skall i övrigt i tvistemål 50 kap. 11 – 20 §§, 22 §, 24 § och 25 § första och andra styckena samt i brottmål 51 kap. 8 § fjärde stycket, 11 – 20 §§, 22, 24, 25 och 31 §§ tillämpas.

Beträffande rättegången i högsta domstolen skall i övrigt i tvistemål 50 kap. 10 § tredje och fjärde styckena, 11 – 20 §§, 22 §, 24 § och 25 § första och andra styckena samt i brottmål 51 kap. 8 § fjärde stycket, 10 § tredje och fjärde styckena, 11 – 20 §§, 22, 23 a, 24, 25 och 31 §§ tillämpas.

Vad som sägs i 50 kap. 26 – 29 §§ rörande tvistemål samt i 51 kap. 26 – 29 §§ rörande brottmål om undanröjande av underrätts dom och om återförvisning gäller för högsta domstolen i fråga om lägre rätts dom.

59 kap.

1 §

Dom, som vunnit laga kraft, skall på besvär av den, vilkens rätt domen rör, på grund av domvilla undanröjas:

1. om målet *upptagits*, *ehuru däremot* förelegat rättegångshinder, som *vid fullföljd* högre rätt haft att *själv*mant beakta;

Dom, som vunnit laga kraft, skall på besvär av den, vilkens rätt domen rör, på grund av domvilla undanröjas

1. om målet *har tagits upp* trots att det *har förelegat ett* rättegångshinder, som högre rätt haft att *beakta själv*mant vid ett överklagande,

¹² Senaste lydelse 1987:1211.

2. om rätten ej varit domförl;

3. om domen givits mot någon, som *ej* varit rätteligen stämd och *ej* heller fört talan i målet, eller genom domen någon, som *ej* varit part i målet, lider förfång;

4. om domen är så mörk eller ofullständig, att därav *ej* framgår, *huru i saken dömts*; eller

5. om i rättegången förekommit annat grovt rättegångsfel, som kan *antagas* hava inverkat på målets utgång.

2. om domen givits mot någon, som *inte har* varit rätteligen stämd och *inte heller har* fört talan i målet, eller genom domen någon, som *inte har* varit part i målet, lider förfång.

3. om domen är så mörk eller ofullständig att *det inte* framgår därav, *hur rätten dömt* i saken eller

4. om i rättegången förekommit annat grovt rättegångsfel, som kan *antas ha* inverkat på målets utgång.

Besvär över domvilla enligt första stycket 4 som grundas på en omständighet som inte tidigare har åberopats i målet skall avvisas, om klaganden inte gör sannolikt att han har varit förhindrad att åberopa omständigheten i rättegången eller han annars haft giltig ursäkt att inte göra det.

2 §¹³

Den som vill besvära sig över domvilla skall ge in en skriftlig besvärslaga till hovrätten, om domen meddelats av tingsrätt, och i annat fall till högsta domstolen.

Besvär skall föras, om de grundas på någon omständighet som avses i 1 § 1, 2 eller 5, inom sex månader från det att domen vann laga kraft, och, om besvären grundas på någon omständighet som avses i 1 § 3, inom sex månader från det att klaganden fick kännedom om domen. Fick han kännedom om domen, innan den vann laga kraft, skall tiden räknas från den dag, då domen vann laga kraft.

Besvär skall föras, om de grundas på någon omständighet som avses i 1 § 1 eller 4, inom sex månader från det att domen vann laga kraft, och, om besvären grundas på någon omständighet som avses i 1 § 2, inom sex månader från det att klagande fick kännedom om domen. Fick han kännedom om domen, innan den vann laga kraft, skall tiden räknas från den dag, då domen vann laga kraft.

1. Denna lag träder i kraft den 1 september 1989.

2. Äldre föreskrifter om rättens sammansättning gäller alltså vid huvudförhandlingar som har påbörjats före ikraftträdandet.

3. Äldre föreskrifter i 50 kap. 25 § tredje stycket gäller alltså när det överklagade avgörandet har meddelats före ikraftträdandet.

¹³ Senaste lydelse 1988:1451.

Lag om ändring i äktenskapsbalken.

Härigenom föreskrivs att 14 kap. 17 och 18 §§ äktenskapsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

I äktenskapsmål och mål om underhåll skall tingsrätten bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. *Tingsrätten är dock domför med en lagfaren domare i samma utsträckning som i andra tvistemål. Dessa regler gäller även för andra mål som handläggs i samma rättegång.*

Om det behövs med hänsyn till målets omfattning eller någon annan särskild omständighet, får fyra nämndemän sitta i rätten.

Om det inträffar förfall bland nämndemännen sedan en huvudförhandling har påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän.

När nämndemän ingår i tingsrätten, skall ordföranden vid överläggning redogöra för omständigheterna i målet och innehållet i gällande rätt. Vid omröstning skall först ordföranden och därefter nämndemännen säga sin mening. I övrigt gäller bestämmelserna i rättegångsbalken om överläggning och omröstning i tvistemål.

I äktenskapsmål och mål om underhåll är hovrätten domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Fler än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Vid handläggning som inte sker vid huvudförhandling, liksom när målet i tingsrätten har avgjorts utan nämndemän, är hovrätten dock domför även med enbart lagfarna domare enligt vad som sägs i 2 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken. Hovrätten är i övrigt domför enligt

Föreslagen lydelse

14 kap.

17 §

Vid huvudförhandling i äktenskapsmål och mål om underhåll skall tingsrätten bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän, om annat inte följer av 1 kap. 3 a § andra och tredje styckena rättegångsbalken. Denna regel gäller även för andra mål som handläggs i samma rättegång.

Om det inträffar förfall för någon av nämndemännen sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän.

Om det föreligger särskilda skäl med hänsyn till målets omfattning eller svårighetsgrad, får antalet lagfarna domare utökas med en utöver vad som följer av första stycket. Det samma gäller i fråga om antalet nämndemän.

18 §

I äktenskapsmål och mål om underhåll är hovrätten domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Fler än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Vid handläggning som inte sker vid huvudförhandling, liksom när målet i tingsrätten har avgjorts utan nämndemän, är hovrätten dock domför även med enbart lagfarna domare enligt vad som sägs i 2 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken. Hovrätten är i övrigt domför enligt

vad som sägs i 2 kap. 4 § tredje och fjärde styckena rättegångsbalken.

vad som sägs i 2 kap. 4 § fjärde och femte styckena rättegångsbalken.

Tar nämndemän del i målets avgörande, skall vid överläggning ordföranden eller, om målet har beretts av en annan lagfaren domare, denne redogöra för omständigheterna i målet och innehållet i gällande rätt. Vid omröstning skall nämndemännen säga sin mening sist. I övrigt gäller bestämmelserna i rättegångsbalken om överläggning och omröstning i tvistemål.

Denna lag träder i kraft den 1 september 1989. Äldre föreskrifter gäller alltjämt vid huvudförhandlingar som har påbörjats före ikraftträdandet.

Lag om ändring i lagen (1929:145) om skiljemän

Härigenom föreskrivs att 3 a § lagen (1929:145) om skiljemän skall ha följande lydelse

Nuvarande lydelse

Kan en tvist mellan näringsidkare och konsument prövas av tingsrätt och rör tvisten vara, tjänst eller annan nyttighet som tillhandahållits för huvudsakligen enskilt bruk, får ett före tvistens uppkomst träffat avtal att tvist skall hänskjutas till skiljemän utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen göras gällande endast om 1 kap. 3 a § första stycket rättegångsbalken inte skulle vara tillämpligt vid prövning av tvisten i tingsrätt.

Första stycket gäller ej om tvisten rör avtal mellan försäkringsgivare och försäkringstagare om försäkring som grundas på kollektivavtal eller som grundas på gruppavtal och handhas av företrädare för gruppen och ej heller om annat följer av Sveriges internationella förpliktelser.

*Föreslagen lydelse*3 a §¹

Kan en tvist mellan näringsidkare och konsument prövas av tingsrätt och rör tvisten vara, tjänst eller annan nyttighet som tillhandahållits för huvudsakligen enskilt bruk, får ett före tvistens uppkomst träffat avtal att tvist skall hänskjutas till skiljemän utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen göras gällande endast om 1 kap. 3 d § första stycket rättegångsbalken inte skulle vara tillämpligt vid prövning av tvisten i tingsrätt.

Denna lag träder i kraft den 1 september 1989.

¹ Senaste lydelse 1987:752.

Lag om ändring i lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden

dels att 6 § skall ha följande lydelse,

dels att övergångsbestämmelserna till lagen (1969:258) om ändring i nämnda lag¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §²

Underrätt är vid handläggning av ärende domför med en lagfaren domare, om ej annat följer av vad som föreskrivs nedan i denna paragraf.

Vid annan handläggning än som sägs i 3 eller 4 § skall rätten ha den sammansättning som anges i tredje stycket,

- om ärendet är tvistigt,
- om eljest särskild anledning föreligger därtill, eller
- om ärendet angår

1. anordnande, upphörande eller ändring av förvaltarskap enligt 11 kap. 7, 19 eller 23 § föräldrabalken,
2. talan mot överförmyndares beslut,
3. nedsättning av bolags aktiekapital eller grundfond eller tillstånd till vinstutdelning i bolag eller till fusion,
4. förvaltning av stiftelse, eller
5. tillstånd till viss förvaltningsåtgärd i annat fall än som avses ovan i detta stycke.

I fall som avses i andra stycket skall rätten bestå av en lagfaren domare och nämndemän, när ärendet skall prövas enligt äktenskapsbalken, lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem eller föräldrabalken, och annars av *minst tre och högst fyra* lagfarna domare. När nämndemän ingår i rätten, skall 14 kap. 17 § äktenskapsbalken tillämpas

I fall som avses i andra stycket skall rätten bestå av en lagfaren domare och nämndemän, när ärendet skall prövas enligt äktenskapsbalken, lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem eller föräldrabalken, och annars av tre lagfarna domare. När nämndemän ingår i rätten, skall 14 kap. 17 § äktenskapsbalken tillämpas.

Regeringen får för andra fall än som avses i andra stycket föreskriva att tjänstemän som inte är lagfarna får handlägga ärenden som är av enkel beskaffenhet och som avser

1. förordnande eller entledigande av förmyndare, god man eller förvaltare,
2. inskrivning av förmynderskap, godmanskap eller förvaltarskap,
3. avträdande av egendom till förvaltning av boutredningsman och förordnande eller entledigande av boutredningsman,
4. förordnande av bodelningsförrättare,
5. förordnande av skiftesman vid arvskifte, eller
6. dödande av handlingar och inteckningar enligt lagen (1927:85) om dödande av förkommen handling, dock ej i fall som avses i 12 a § nämnda lag.

¹ Senaste lydelse 1987:799.

² Senaste lydelse 1988:1261.

Denna lag (1969:258) träder i kraft den 1 januari 1971. Konungen kan dock förordna att de nya bestämmelserna helt eller delvis skall gälla från tidigare tidpunkt, varvid förordnandet får begränsas till viss eller vissa underrätter.

Vid handläggning, som påbörjats före lagens ikraftträdande och för vilken enligt äldre bestämmelser kräves flera domare än en, samt vid överläggning och omröstning i anslutning till sådan handläggning skall äldre bestämmelser om rättens sammansättning och om omröstning alltjämt gälla.

Har underrätt mindre än tre ordinarie lagfarna domare, får rätten beträffande visst ärende förordna att handläggning, som enligt 6 § i dess nya lydelse skall ske med tre eller fyra lagfarna domare, i stället skall ombesörjas av en lagfaren domare och nämndemän. I sådana fall skall 14 kap. 17 § äktenskapsbalken tillämpas.

Har underrätt mindre än tre ordinarie lagfarna domare, får rätten beträffande visst ärende förordna att handläggning, som enligt 6 § i dess nya lydelse skall ske med tre lagfarna domare, i stället skall ombesörjas av en lagfaren domare och nämndemän. I sådana fall skall 14 kap. 17 § äktenskapsbalken tillämpas.

Denna lag³ träder i kraft den 1 september 1989. Äldre föreskrifter gäller alltjämt i ärenden där den slutliga handläggningen påbörjats före ikraftträdandet.

³ 1989:000.

Lag om ändring i lagen (1949:164) med vissa bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål

Härigenom föreskrivs att 4 § lagen (1949:164) med vissa bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Vid huvudförhandling inför jury skall rätten bestå av tre *eller fyra* lagfarna domare. De till tjänstgöring i juryn utsedda *skola* genom rättens försorg skriftligen kallas till förhandling. Kallelsen skall innehålla såväl uppgift *å* den tid, inom vilken anmälan om laga förfall bör vara till rätten *inkommen*, som *ock* erinran om påföljd för försummelse att hörsamma kallelsen.

Föreslagen lydelse

4 §

Vid huvudförhandling inför jury skall rätten bestå av tre lagfarna domare, *dock att, om det inträffar förfall för någon av dem sedan huvudförhandlingen har påbörjats, rätten är domför med två lagfarna domare*. De till tjänstgöring i juryn utsedda *skall* genom rättens försorg skriftligen kallas till förhandling. Kallelsen skall innehålla såväl uppgift *om* den tid, inom vilken anmälan om laga förfall bör *ha kommit in* till rätten, som erinran om påföljd för försummelse att hörsamma kallelsen.

Visar juryman laga förfall, inkallas från samma grupp av jurymän suppleant till tjänstgöring. Finner rätten att juryman icke styrkt laga förfall, varde jurymannen underrättad därom. Suppleanter kallas i den ordning vari de utlottats.

Uteblir juryman å tid till vilken förhandlingen inför juryn utsatts, skall suppleant för den uteblivne inkallas, om uppskov med målet därigenom kan undvikas. Äger den uteblivne ej laga förfall och vållas av utevaron uppskov med målet, vare han skyldig att ersätta statsverket och parterna den kostnad, som genom försummelsen uppkommer; dock må ersättningskyldigheten jämkas efter vad rätten finner skäligt.

Denna lag träder i kraft den 1 september 1989. Äldre föreskrifter gäller alltså vid huvudförhandlingar som har påbörjats före ikraftträdandet.

¹ Lagen omtryckt 1977:1017.

Lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål

Härigenom föreskrivs att 3, 4 och 4 a §§ lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål¹ skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*3 §²

Fastighetsdomstol består av två lagfarna ledamöter, en teknisk ledamot och två nämndemän. Om särskilda skäl föreligger, kan efter ordförandens bestämmande ytterligare en teknisk ledamot ingå i domstolen.

I mål eller ärende angående arrende, hyra, bostadsrätt eller tvångsförvaltning av bostadsfastighet består domstolen dock av två lagfarna ledamöter och tre nämndemän. Teknisk ledamot får efter ordförandens bestämmande ingå i domstolen i stället för en av nämndemännen, om målets beskaffenhet eller annat särskilt skäl föranleder det.

Kan huvudförhandling i fastighetsmål beräknas kräva minst fyra veckor, får antalet lagfarna ledamöter utökas med en utöver det antal som anges i första och andra styckena. Om det är påkallat med hänsyn till målets omfattning eller annan särskild omständighet gäller detsamma om antalet nämndemän.

Om det föreligger särskilda skäl med hänsyn till målets omfattning eller svårighetsgrad, får antalet lagfarna ledamöter utökas med en utöver det antal som anges i första och andra styckena. Detsamma gäller i fråga om antalet nämndemän.

En av de lagfarna ledamöterna skall vara ordförande i fastighetsdomstolen. Denne utses bland de lagfarna domarna i tingsrätten. Annan lagfaren ledamot skall vara lagfaren domare i tingsrätten eller i annan tingsrätt. Teknisk ledamot skall ha teknisk utbildning och erfarenhet av fastighetsbildning eller fastighetsvärdering. Nämndemännen bör vara allmänt betrodna och väl förtrogna med sin ords förhållanden.

Om det sedan huvudförhandling har påbörjats inträffar förfall för en av de lagfarna ledamöterna eller för en av nämndemännen eller, om två tekniska ledamöter deltar, för en av dem, är rätten ändå domförr.

4 §

När mål enligt särskilda bestämmelser efter prövning av själva saken avgöres utan huvudförhandling är fastighetsdomstol domförr utan nämndemännen. I övrigt är fastighetsdomstol vid handläggning av mål domförr med en lagfaren ledamot i samma utsträckning som föreskrives för tingsrätt.

När mål enligt särskilda bestämmelser efter prövning av själva saken avgöres utan huvudförhandling är fastighetsdomstol domförr utan nämndemännen. I övrigt är fastighetsdomstol domförr med en lagfaren ledamot vid handläggning som inte sker vid huvudförhandling och vid huvudförhandling i fall som avses i 1 kap. 3 a § andra och tredje styckena rättegångsbalken.

¹ Lagen omtryckt 1974:1064.

² Senaste lydelse 1982:1126.

4 a §³

I mål angående hyra eller bostadsrätt, där värdet av vad som yrkas uppenbart inte överstiger hälften av basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring, gäller 1 kap. 3 a § rättegångsbalken.

I mål angående hyra eller bostadsrätt, där värdet av vad som yrkas uppenbart inte överstiger hälften av basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring, gäller 1 kap. 3 d § rättegångsbalken.

1. Denna lag träder i kraft den 1 september 1989.
2. Äldre föreskrifter om rättens sammansättning gäller alltjämt vid huvudförhandlingar som har påbörjats före ikraftträdandet.

³ Senaste lydelse 1987:751.

Lag om ändring i rättshjälpslagen (1972:429)

Härigenom föreskrivs att 20 § rättshjälpslagen (1972:429)¹ skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*20 §²

Beviljas allmän rättshjälp enligt 16 §, blir den som beslutat härom biträde till den rättssökande. I annat fall får biträde förordnas på sökandes begäran, om han inte kan ta till vara sin rätt själv och inte heller är berättigad att få behövt bistånd av någon annan.

I sådan angelägenhet där tingsrätt skall bestå av en lagfaren domare enligt 1 kap. 3 a § rättegångsbalken får biträde förordnas endast om särskilda skäl föreligger med hänsyn till sökandens personliga förhållanden eller sakens beskaffenhet. I ärende om bodelning, som inte avser klander, får biträde inte förordnas.

När biträde kan förordnas enligt 20 kap. 2 a § föräldrabalken, förordnas ej biträde enligt denna lag.

I sådan angelägenhet där tingsrätt skall bestå av en lagfaren domare enligt 1 kap. 3 d § rättegångsbalken får biträde förordnas endast om särskilda skäl föreligger med hänsyn till sökandens personliga förhållanden eller sakens beskaffenhet. I ärende om bodelning, som inte avser klander, får biträde inte förordnas.

När biträde kan förordnas enligt 20 kap. 2 a § föräldrabalken, förordnas ej biträde enligt denna lag.

Denna lag träder i kraft den 1 september 1989.

¹ Lagen omtryckt 1983:487.

² Senaste lydelse 1988:1295.

Lag om ändring i lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder

Härigenom föreskrivs att 5 § lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder¹ skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

5 §

Hyresnämnd består av lagfaren ordförande och två andra ledamöter, om ej annat följer av tredje stycket. Av de senare ledamöterna skall den ene vara väl förtrogen med förvaltning av hyresfastighet eller, när ärendet rör bostadsrättsfastighet, med förvaltning av sådan fastighet och den andre vara väl förtrogen med bostadshyresgästers förhållanden eller, när ärende rör annan lägenhet än bostadslägenhet, med näringsidkande hyresgästers förhållanden. I ärende enligt 52 § eller 60 § första stycket i bostadsrättslagen (1971:479) skall vad som sagts nu om hyresgästers förhållanden i stället avse bostadsrättshavares förhållanden.

Hyresnämnd består av lagfaren ordförande och två andra ledamöter, om ej annat följer av tredje stycket. Av de senare ledamöterna skall den ene vara väl förtrogen med förvaltning av hyresfastighet och den andre vara väl förtrogen med bostadshyresgästers förhållanden eller, när ärendet rör annan lägenhet än bostadslägenhet, med näringsidkande hyresgästers förhållanden. I ärenden enligt 52 § eller 60 § första stycket i bostadsrättslagen (1971:479) skall vad som sagts nu om *hyresfastighet och hyresgästers förhållanden* i stället avse *bostadsrättsfastighet och bostadsrättshavares förhållanden*.

Hyresnämnd får anlita expert att biträda nämnden, om ärendets beskaffenhet eller annat särskilt skäl föranleder det.

Bestämmelserna i 2 § andra – fjärde styckena äger motsvarande tillämpning i fråga om hyresnämnd.

Regeringen kan förordna att i hyresnämnd skall finnas flera avdelningar.

Bestämmelserna om hyresnämnd gäller i tillämpliga delar även avdelning.

Denna lag träder i kraft den 1 september 1989. Äldre föreskrifter gäller alltså i ärenden där den slutliga handläggningen påbörjats före ikraftträdandet.

¹ Lagen omtryckt 1985:660.

Lag om ändring i lagen (1974:1082) om bostadsdomstol

Härigenom föreskrivs att 6, 12, 13 och 14 §§ lagen (1974:1082) om bostadsdomstol skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Regeringen förordnar ledamöterna i bostadsdomstolen. Av de lagfarna ledamöterna förordnas en till ordförande i domstolen. Ledamot förordnas för tre år.

Föreslagen lydelse

6 §

Regeringen förordnar ledamöterna i bostadsdomstolen. Av de lagfarna ledamöterna förordnas en till ordförande i domstolen. Ledamot förordnas för tre år. *Om en ledamot avgår under tjänstgöringstiden, utses en ny ledamot för återstående tid.*

För annan ledamot än lagfaren ledamot förordnar regeringen en eller flera ersättare. Bestämmelserna om ledamot gäller även ersättare. Är ordföranden hindrad att tjänstgöra, inträder annan lagfaren ledamot i hans ställe.

12 §

Bostadsdomstolen är domför med sju ledamöter. Den är även domför med fyra ledamöter, om ej någon av dem påkallar att målet skall prövas av sju ledamöter.

Vid prövning som inte avser själva saken är bostadsdomstolen även domför med tre lagfarna ledamöter.

13 §

Sammanträder bostadsdomstolen med sju ledamöter, är tre av dem lagfarna ledamöter och fyra av dem intresseledamöter. En av de lagfarna ledamöterna är därvid ordförande.

Av intresseledamöterna skall två vara väl förtrogna med förvaltning av hyresfastighet eller, när målet rör bostadsrättsfastighet, med förvaltning av sådan fastighet och två ledamöter väl förtrogna med bostadshyresgästers förhållanden eller, vid prövning av fråga enligt 12 kap. 36 § jordabalken, med näringsidkande hyresgästers förhållanden eller, vid prövning av fråga enligt 52 § eller 60 § första stycket 1 bostadsrättslagen (1971:479), med bostadsrättshavares förhållanden. Rör mål hyresfastighet som tillhör enskild, skall de två förstnämnda ledamöterna vara väl förtrogna företrädesvis med förvaltning av sådan fastighet.

Av intresseledamöterna skall två vara väl förtrogna med förvaltning av hyresfastigheter eller, när målet rör prövning av en fråga enligt 52 § eller 60 § första stycket 1 bostadsrättslagen (1971:479), av bostadsrättsfastigheter. Om målet rör en hyresfastighet som ägs av staten, en kommun, en landstingskommun, ett kommunalförbund, ett allmännyttigt bostadsföretag eller ett aktieföretag, som helt ägs av en kommun eller en landstingskommun, skall dessa ledamöter företrädesvis vara väl förtrogna med förvaltning av hyresfastigheter som tillhör andra än enskilda. Om målet rör en hyresfastighet som ägs av någon enskild,

Rör mål annan hyresfastighet, skall dessa ledamöter vara väl förtrogna företrädesvis med förvaltning av hyresfastighet som tillhör annan än enskild.

skall de företrädesvis vara väl förtrogna med förvaltning av sådana fastigheter.

De återstående två intresseledamöterna skall vara väl förtrogna med hyresgästers eller bostadsrättshavares förhållanden. Om målet rör prövning av en fråga enligt 12 kap. 36 § jordabalken, skall dessa ledamöter vara väl förtrogna med näringsidkande hyresgästers förhållanden. Om målet rör prövning av en fråga enligt 52 § eller 60 § första stycket 1 bostadsrättslagen, skall de vara väl förtrogna med bostadsrättshavares förhållanden. I andra mål skall de vara väl förtrogna med bostadshyresgästers förhållanden.

14 §

Sammanträder bostadsdomstolen med fyra ledamöter, är två av dem lagfarna ledamöter och två av dem intresseledamöter. En av de lagfarna ledamöterna är därvid ordförande.

Av intresseledamöterna skall en företräda fastighetsägareintressen och en bostadsrättshavares eller hyresgästers intressen. I övrigt äger 13 § andra stycket motsvarande tillämpning.

Av intresseledamöterna skall en företräda fastighetsägareintressen och en bostadsrättshavares eller hyresgästers intressen. I övrigt äger 13 § andra och tredje styckena motsvarande tillämpning.

Denna lag träder i kraft den 1 september 1989. 13 och 14 §§ i deras äldre lydelse gäller alltså i mål där den slutliga handläggningen påbörjats före ikraftträdandet.

Lag om ändring i lagen (1976:600) om offentlig anställning

Härigenom föreskrivs att 5 kap. 1 § lagen (1976:600) om offentlig anställning¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

En ordinarie domare är skyldig att utöva en annan tjänst än sin egen bara om det gäller en jämställd eller högre domartjänst vid den domstol som han tillhör. Dock föreligger dessutom skyldighet att tillfälligt tjänstgöra i en annan domstol

1. för en rådmän i tingsrätt: som ledamot i en annan tingsrätt inom samma hovrättsområde *vid sådan handläggning som kräver flera lagfarna domare än en,*

2. för en rådmän i länsrätt: som *särskild* ledamot i en tingsrätt eller en hovrätt,

3. för ett kammarrättsråd: som *särskild* ledamot i en hovrätt.

Föreslagen lydelse

5 kap.

1 §

En ordinarie domare är skyldig att utöva en annan tjänst än sin egen bara om det gäller en jämställd eller högre domartjänst vid den domstol som han tillhör. Dock föreligger dessutom skyldighet att tillfälligt tjänstgöra i en annan domstol *vid sådan handläggning där flera lagfarna domare deltar*

1. för en rådmän i tingsrätt: som ledamot i en annan tingsrätt inom samma hovrättsområde,

2. för en rådmän i länsrätt: som ledamot i en tingsrätt eller en hovrätt,

3. för ett kammarrättsråd: som ledamot i en hovrätt.

Denna lag träder i kraft den 1 september 1989.

¹ Lagen omtryckt 1986:430.

Lag om ändring i vattenlagen (1983:291)

Härigenom föreskrivs att 13 kap. 4 § vattenlagen (1983:291) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

13 kap.

4 §

Vattendomstolen är vid handläggningen av mål domför med endast ordföranden i samma utsträckning som en tingsrätt är domför med en lagfaren domare, om inte annat följer av denna lag.

Vattendomstolen är, om inte annat följer av denna lag, domför med endast ordföranden vid handläggning som inte sker vid huvudförhandling och vid huvudförhandling i fall som avses i 1 kap. 3 a § andra och tredje styckena rättegångsbalken.

Innan ordföranden fattar beslut bör han rådgöra med en teknisk ledamot, om frågans beskaffenhet påkallar det.

Denna lag träder i kraft den 1 september 1989.

I samband med propositionen behandlar utskottet motionerna

1988/89:Ju26 av Allan Ekström (m) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om antalet lagfarna ledamöter i hovrätt,

3. att riksdagen – med avslag på propositionen i motsvarande hänseende – beslutar att återinföra de regler som tidigare gällt för såväl antalet nämndemän som mandatperiodens längd.

1988/89:Ju27 av Inger Schörling m.fl. (mp) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar att rättegångsbalkens föreskrifter om antal lagfarna domare bibehålls,

2. att riksdagen beslutar att antalet nämndemän i tingsrättens huvudförhandling generellt ändras till fem.

1988/89:Ju28 av Hans Göran Franck och Anita Johansson (båda s) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utökade möjligheter att framställa nya yrkanden i tvistemål,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att part i princip bör ha tillgång till sakprövning i två instanser,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om parts möjligheter att få skuldfrågan prövad under hovrättsprocessen,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om betydelsen av starkt lekmannainflytande i brottmål,

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om jäv som domvillogrund.

1988/89:Ju29 av Karin Ahrland m.fl. (fp) vari yrkas att riksdagen avslår regeringens förslag att avskaffa regeln om att tingsrätt skall vara domför med en lagfaren domare och fem nämndemän i brottmål med minst två års fängelse som minimistraff.

1988/89:Ju30 av Berith Eriksson (vpk) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar att tingsrätten vid huvudförhandling i brottmål skall bestå av en lagfaren domare och fyra nämndemän,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om när och vid vilka mål utökning av expertis skall förekomma.

1988/89:Ju31 av Rolf Dahlberg m.fl. (m) vari yrkas

1. att riksdagen – med avslag på propositionen i motsvarande del – beslutar att återinföra de regler som tidigare gällt för antalet nämndemän i enlighet med vad som i motionen anförts,

2. att riksdagen – med avslag på propositionen i motsvarande del – beslutar att återinföra de före den 1 juli 1983 gällande omröstningsreglerna i tingsrätt.

1988/89:Ju32 av Ingbritt Irhammar m.fl. (c) vari yrkas att riksdagen beslutar att antalet nämndemän i tingsrätt vid avgörande av mål om brott skall vara fyra vid samtliga brottmål.

1988/89:Ju402 av Allan Ekström (m) vari yrkas att riksdagen beslutar att snarast möjligt återinföra de regler som tidigare gällt för såväl antalet nämndemän som mandatperiodens längd.

1988/89:JuU23

1988/89:Ju404 av Ewy Möller (m) vari yrkas att riksdagen beslutar att de före den 1 juli 1983 gällande reglerna beträffande antalet nämndemän i tingsrätt och länsrätt skall återinföras.

1988/89:Ju407 av Stina Eliasson och Birgitta Hambraeus (båda c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts angående obligatorisk ekologisk kompetens i samhällsorgan, som avgör vattenmål.

1988/89:Ju421 av Claes Roxbergh m.fl. (mp) vari yrkas att vattendomstolens sammansättning ändras så att en person med ekologisk/biologisk kompetens alltid ingår.

Motiveringen återfinns i motion 1988/89:Jo860.

Utskottet

Inledning

I propositionen behandlas frågor om rättegången i hovrätt och om domstolarnas sammansättning i vissa fall. Till grund för större delen av ställningstagandena i propositionen ligger rättegångsutredningens slutbetänkande (SOU 1987:46) Hovrättsfrågor, sammansättningsfrågor m.m. och remissbehandlingen av betänkandet. Underlaget utgörs i övrigt av en framställning från bostadsdomstolen till regeringen och remissbehandlingen av denna framställning.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås ändringar i rättegångsbalkens regler för rättegången i hovrätterna. Syftet är framför allt att förenkla och effektivisera hovrättsarbetet så att det kan koncentreras till de viktiga frågorna. Klargörande regler föreslås för hur pass ingående hovrätten behöver pröva själva skuldfrågan i brottmål, när endast påföljdsfrågan överklagats. Vidare föreslås vissa justeringar när det gäller omhörande av vittnen och andra som hörts redan i tingsrätten och när det gäller möjligheterna att åberopa nytt processmaterial i hovrätten. Vikten av att hovrätten tar ansvar för förberedandet av målen betonas genom nya regler.

Nya regler föreslås också om högre rätts möjligheter att undanröja ett avgörande från en lägre domstol och återförvisa målet till den domstolen. Syftet med de nya reglerna är att minska antalet undanröjanden och återförvisningar. Mindre ändringar föreslås i reglerna om tingsrätts och hovrätts sammansättning för att förbättra möjligheterna att anpassa rättens sammansättning till vad det enskilda målet kräver. När det gäller antalet nämndemän vid huvudförhandling i tingsrätt föreslås att nuvarande särregler, som föreskriver att fem nämndemän skall delta i mål om mycket grova brott, upphävs.

Slutligen föreslås vissa ändringar i sammansättningsreglerna för bostads-

1988/89:JuU23

domstolen och hyresnämnderna.
En lagteknisk översyn av domförhållningsreglerna för tingsrätt har gjorts i lagstiftningsärendet, och propositionen innehåller som en följd härav ett förslag till ny – omdisponerad – lydelse av 1 kap. rättegångsbalken (RB).

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 september 1989.

Utskottets överväganden

Allmänt

Under senare år har de allmänna domstolarnas processordning varit föremål för en omfattande översyn i rättegångsutredningen (RU). Arbetet har bl.a. lett till en ny processordning för tingsrätterna (prop. 1986/87:89, JuU 31, rskr. 278), och RU:s arbete ligger också till grund för en proposition om högsta domstolen och rättsbildningen som nyligen behandlats i utskottet (prop. 1988/89:78, JuU20). Även den nu aktuella propositionen grundar sig som framgått ovan huvudsakligen på RU:s arbete.

En utgångspunkt för det reformarbete som under senare år har bedrivits i fråga om förfarandet vid de allmänna domstolarna har varit att systemet med tre domstolsinstanser – tingsrätterna, hovrätterna och högsta domstolen – skall behållas.

De olika instanserna har olika funktioner.

Sedan länge är principen att tyngdpunkten i rättskipningen skall ligga i *tingsrätterna*. Redan där erbjuds parterna en fullständig och kvalificerad prövning. *Hovrätternas* uppgift är att rätta till sådana avgöranden som ändå av någon anledning blivit felaktiga. För *högsta domstolens* del står prejudikatbildningen i centrum och huvuduppgiften är att meddela avgöranden som kan tjäna till ledning för rättstillämpningen.

Med den angivna arbetsfördelningen mellan domstolarna är det som justitieministern framhåller (s. 32) viktigt att hovrätterna kan ägna huvuddelen av sin verksamhet åt att granska och överpröva mål som kan vara felaktigt avgjorda i tingsrätterna, framstår som svårbedömda eller som i andra hänseenden är kvalificerade. Det är således angeläget att skapa ytterligare förutsättningar för en ändamålsenlig handläggning av tvistemål och brottmål i hovrätten. Detta är också utgångspunkten för regeringens förslag. Även i andra hänseenden är frågan om hur arbetsfördelningen anordnas mellan och inom domstolarna av betydelse för en ändamålsenlig hushållning med domstolsväsendets resurser. Det är mot den bakgrunden som regeringens förslag om undanröjande och återförvisning och om sammansättningsreglerna bör ses.

Utskottet vill redan här mer allmänt uttala sitt stöd för förändringar som – med behållen rättssäkerhet – syftar till att förenkla och effektivisera domstolsarbetet. Utskottet återkommer i det följande till enskildheter i regeringsförslaget.

Hovrättsprocessen bygger i fråga om tvistemål och brottmål på principerna i RB om omedelbarhet, muntlighet och koncentration. I dessa mål gäller sålunda som huvudregel att hovrätten skall grunda sitt avgörande på vad som framkommit vid en muntlig förhandling och göra en fullständig överprövning av tingsrättens avgörande i den mån det föranleds av överklagandet.

Gränserna för hovrättens prövning läggs i RB fast på olika sätt i fråga om tvistemål resp. brottmål.

I tvistemål är huvudregeln att väckt talan inte får ändras. Som en följd härav gäller i princip att nya yrkanden inte får framställas och att nya omständigheter och bevis inte får åberopas i hovrätten. Detta gäller dock inte utan undantag. Vissa möjligheter finns alltså att framställa nya yrkanden och att åberopa nytt material. Möjligheterna härtill är större i sådana mål där förlikning om saken inte är tillåten (indispositiva tvistemål) än i andra – dispositiva – tvistemål.

För brottmålsens del gäller att domstolens prövning inte får avse annan gärning än den för vilken det förts ansvarstalan i målet. Vidare gäller att parterna har rätt att åberopa nya omständigheter i hovrätten, så länge de håller sig inom ramen för den åtalade gärningen. Det är också tillåtet att åberopa ny bevisning. Reglerna om gränserna för hovrättens prövning i brottmål innebär att det oavsett parts yrkande eller medgivande alltid skall ske en överprövning beträffande såväl skuldfrågan som påföljdsfrågan.

Som framgått i det föregående innebär regeringsförslaget bl.a. vissa justeringar när det gäller möjligheten att åberopa nytt material i hovrätten och klargörande regler införs för hur ingående prövningen av skuldfrågan i brottmål behöver vara när endast påföljdsfrågan överklagats.

Sålunda föreslås att parternas möjligheter att i tvistemål införa nytt processmaterial i hovrätten inskränks till de fall där parten gör sannolikt att han haft giltig ursäkt att inte åberopa materialet redan i tingsrätten. Det kommer vidare direkt till uttryck i lagtexten att inskränkningarna i rätten att åberopa nytt material endast gäller dispositiva mål.

I sammanhanget bör nämnas RU:s förslag att nytt yrkande skall få framställas i hovrätten om det vilar på väsentligen samma grund som i målet redan framställt yrkande och om det utan olägenhet kan prövas i målet. Förslaget har inte förts vidare i propositionen.

Regeringen föreslår vidare nya regler för att uppmuntra ett flitigare utnyttjande av möjligheten till muntlig förberedelse i brottmål och tvistemål. Samtidigt markeras tydligare än nu att hovrätten har att ta självständig ställning till frågan om huruvida muntlig bevisning, som tagits upp i tingsrätten, skall tas upp på nytt i hovrätten. En regel om hovrättens skyldigheter att utöva materiell processledning under förberedelseskedet i tvistemål införs.

Regeringen föreslår vidare att hovrätten i princip inte skall behöva pröva skuldfrågan om tingsrätten funnit att den tilltalade skall dömas för den åtalade gärningen och om domen överklagas beträffande annat än denna fråga. Undantag görs för de fall då det föreligger ett sådant förhållande som skulle kunna ligga till grund för resning eller undanröjande av domen på

grund av domvilla eller om målets utgång i skuldfrågan uppenbarligen beror på förbiseende eller misstag.

1988/89:JuU23

Mot vissa av regeringens nu redovisade ställningstaganden framförs invändningar i motion Ju28. Motionärerna vill behålla den nuvarande ordningen när det gäller dels möjligheten att åberopa nytt material i hovrätten, dels hovrättens prövningsskyldighet av skuldfrågan i brottmål. Motionärerna vill också att möjligheten att framställa nya yrkanden i tvistemål i hovrätten skall utvidgas i enlighet med RU:s förslag.

En grundläggande tanke bakom instansordningssystemet är att varje fråga som skall prövas i andra instans först skall ha prövats i första instans. Undantag härifrån innebär, som justitieministern framhåller (s. 34), att parterna förlorar sin rätt att få frågorna bedömda av två instanser. Dessutom blir följderna att den andra instansen får ta ställning till frågor som inte är så väl förberedda som annars skulle vara fallet. Utskottet kan alltså instämma i justitieministerns bedömning att en sådan rätt att framställa nya yrkanden, som RU föreslagit, skulle innebära ett betydelsefullt avsteg från instansordningsprincipen. Den kan vidare innebära att hovrättsprocessen kompliceras på ett olyckligt sätt, inte minst när det gäller den förberedande handläggningen. Som regeringen funnit bör RU:s förslag i denna del inte genomföras.

Enligt utskottets uppfattning bör instansordningsprincipen också ligga till grund för ställningstagandet i fråga om rätten att åberopa nya omständigheter och bevis i dispositiva tvistemål i hovrätten. Härvidlag är, som justitieministern anför (s. 44), att märka att generösa möjligheter att komma med nya åberopanden i andra instans gör att tyngdpunkten i förfarandet på ett inte önskvärt sätt kan förskjutas uppåt i domstolshierarkin. En sådan förskjutning är till nackdel från kostnads- och effektivitetssynpunkt inte minst för parterna i det enskilda målet. Utskottet vill också, med anledning av vad motionärerna anför om tillgång till sakprövning i två instanser, peka på att konsekvensen av att en part tillåts åberopa nytt material i hovrätten blir att hans motpart berövas möjligheten att få målet prövat i hela dess vidd i två instanser.

Utskottet kan i likhet med justitieministern inte se något annat verksamt sätt att komma till rätta med här angivna problem än att i princip förbjuda nya åberopanden i hovrätten om parten inte haft giltig ursäkt för sin underlåtenhet.

Motionärerna anför att regeringsförslaget innebär risk för rättsförluster i de fall en part visserligen inte kan åberopa giltig ursäkt för underlåtenheten men likväl tycks ha rätten på sin sida.

I denna del anför justitieministern att regleringen i fråga om tingsrätternas materiella processledning och möjligheterna till biträdesjälp genom allmän rättshjälp eller rättsskyddsförsäkring generellt sett ger goda garantier för att parterna redan i tingsrätten åberopar allt väsentligt material. Hon anser därför att risken för felaktiga avgöranden är obetydlig. Utskottet instämmer i den bedömningen och vill också hänvisa till justitieministerns uttalanden i propositionen (s. 45) om tolkningen av begreppet "giltig ursäkt" och hennes betonande av att frågan bör bedömas mot bakgrund av partens *egna förutsättningar* att avgöra hur processen skall föras. Enligt utskottets mening bör regeringsförslaget i denna del genomföras.

Också när det gäller hovrättens skyldighet att pröva skuldfrågan i brottmål när den frågan inte överklagats yppas i motion Ju28 betänkligheter som grundar sig på risken för oriktiga straffdomar.

Som framgår av vad justitieministern anför i propositionen (s. 36) är rättsläget oklart när det gäller *omfattningen* av den prövning av skuldfrågan som hovrätten måste göra i förevarande fall. Den nuvarande osäkerheten om rättsläget på denna punkt är till nackdel för domstolsarbetet och medför, som hon påpekar, att överprövningen av skuldfrågan ibland blir mer ingående än nödvändigt. Detta utgör ett slöseri med hovrättens resurser. En klagörande regel behövs därför.

Utskottet delar också justitieministerns uppfattning (s. 38) att principen liksom hittills måste vara att själva överklagandet bildar utgångspunkt för vilka frågor som skall prövas av hovrätten. Utskottet anser det vara en lämplig utgångspunkt för en ny reglering att det måste krävas av den tilltalade att han överklagar tingsrättens dom i skuldfrågan om han inte är nöjd med tingsrättens bedömning härvidlag. Några principiella invändningar kan enligt utskottets mening inte riktas mot regeringens förslag.

Utskottet tar vidare fasta på att regeringsförslaget innebär att hovrätten skall pröva skuldfrågan oavsett överklagande om det i det enskilda fallet finns anledning anta att det föreligger något förhållande som skulle kunna utgöra grund för resning eller medföra undanröjande av domen på grund av domvilla. Detsamma skall gälla om utgången i skuldfrågan i tingsrätten uppenbarligen beror på förbiseende eller misstag.

Enligt utskottets bedömning uppfyller regeringens förslag högt ställda krav på säkerhet mot felaktiga domar och utskottet tillstyrker förslaget.

Vissa sammansättningsfrågor

Antalet nämndemän m.m.

Nämndemän deltar i den dömande verksamheten i bl.a. tingsrätterna, hovrätterna, länsrätterna och kammarrätterna. Nämndemän i tingsrätterna väljs av kommunfullmäktige medan andra nämndemän som regel väljs av landstingsförsamlingarna. Mandattiden ändrades genom en lagändring förra året från sex till tre år (prop. 1987/88:138, JuU 38, rskr. 360).

Genom den s.k. nämndemannareformen år 1983 ändrades reglerna om tingsrätts sammansättning i vissa avseenden (prop. 1982/83:126, JuU 32, rskr. 314). Då infördes som huvudregel att tingsrätt vid huvudförhandling i brottmål och familjerättsliga tvistemål och i sådana ärenden som kräver medverkan av nämnd är domför med en lagfaren domare och tre nämndemän i stället för som tidigare fem nämndemän. I mål om brott för vilket inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år skall dock fem nämndemän delta. Efter en lagändring år 1985 krävs den större sammansättningen också i vissa mål om ekonomisk brottslighet (prop. 1984/85:178, JuU 39, rskr. 360).

Nämndemannareformen innebär också att nämndemännen fick individuell rösträtt. Härigenom ändrades den ordning som innebär att vid meningskiljaktighet mellan nämnden och ordföranden gällde nämndens mening endast om minst fyra nämndemän (av fem) var av samma mening om både

Regeringen föreslår nu att särregleringen om fem nämndemän i vissa brottmål skall upphöra att gälla. Tingsrätt skall alltså enligt regeringens förslag normalt vara domför med tre nämndemän i sådana mål där nämndemän skall delta.

Mot förslaget vänder sig flera motionärer. I motionerna Ju26, Ju27, Ju31, Ju402 och Ju404 föreslås en återgång till fem nämndemän i alla mål och i motionerna Ju30 och Ju32 förordas fyra nämndemän medan det i motionerna Ju28 och Ju29 förespråkas en oförändrad ordning.

I motion Ju31 framställs också yrkande om att kollektiv rösträtt skall återinföras för nämndemännen. I motion Ju26 och Ju402 begärs en återgång till en sexårig mandatperiod.

Som skäl för en ökning av antalet nämndemän åberopas i första hand vikten av ett brett lekmannainflytande. Önskemålet att stärka juristdomarens ställning ligger bakom yrkandet om ett återinförande av den kollektiva rösträtten. Till stöd för kravet på en återgång till en sexårig mandatperiod åberopas behovet av kontinuitet i domstolsarbetet.

Vid sin behandling av nämndemannareformen år 1983 uttalade utskottet att den föreslagna minskningen av antalet nämndemän inte kunde antas leda till någon försämring av tingsrättens möjligheter att komma fram till en sakligt riktig dom. Förslaget bedömdes inte heller innebära andra negativa konsekvenser. Utskottet har därefter haft uppe frågan om antalet nämndemän varje år och utskottet har därvid inte funnit anledning att frångå detta ställningstagande (se JuU 1983/84:23, JuU 1984/85:25, JuU 1985/86:23, JuU 1986/87:25 och JuU 1987/88:29).

I sammanhanget bör också nämnas att domstolsverket på uppdrag av regeringen har utvärderat 1983 års nämndemannareform (DV Rapport 1986:4). Av rapporten framgår bl.a. att varken överklagandefrekvensen till eller ändringsfrekvensen i högre rätt förändrats efter reformens genomförande. Däremot visar undersökningen att antalet skiljaktiga meningar i domstolarna ökat något, liksom antalet fall där nämndemän överröstat den lagfarne domaren. Slutligen visar undersökningen att reformen medfört den minskning av kostnaderna som förutsattes.

Utskottet vill liksom tidigare för sin del understryka vikten av ett brett lekmannainflytande inom rättsväsendet. Som utskottet anförde redan i 1983 års ärende utgör lekmannainflytandet en garanti för att domstolarnas avgöranden ligger i linje med allmänna rättsuppfattningar i samhället. Av särskilt värde är lekmannamedverkan när det gäller bedömningsfrågor, t.ex. beträffande påföljdsval och bevisvärdering. Lekmännens medverkan tillgodoser härutöver medborgarnas intresse av insyn i domstolarnas verksamhet och bidrar till att medborgarnas förtroende för rättskipningen upprätthålls.

Vad utskottet nu anför innebär emellertid inte att utskottet kan ställa sig bakom förslagen om en ökning av antalet nämndemän. Härför skulle enligt utskottets mening krävas att några mer påtagliga nackdelar med nämndemannareformen kunnat förmärkas. Härvidlag är att märka domstolsverkets nyssnämnda utvärdering av reformen. Som justitieministern anför (s. 65) tyder utvärderingen inte på att reformen skulle ha inneburit någon försämring av rättskipningen. Det går inte heller, anser utskottet, att bortse från att

reformen medfört en eftersträvarsvärd kostnadsminskning.

Nackdelen med den gällande ordningen synes främst vara att reglerna om tingsrätts sammansättning är något mer komplicerade och därigenom medför en risk för att tingsrätten avgör ett mål i fel sammansättning. Detta kan i sin tur medföra att hovrätten, om domen överklagas, tvingas att undanröja domen och återförvisa målet till tingsrätten för ny handläggning. Risken för återförvisning minskar dock om den i detta ärende av utskottet förordade ordningen godtas när det gäller återförvisning av mål vid brister i domföret.

Den processekonomiska betydelsen av den nuvarande ordningen skall emellertid enligt utskottets mening inte överdrivas. Mot denna bakgrund och då utskottet även eljest finner den nuvarande ordningen lämplig kan utskottet inte ställa sig bakom förslaget att utmönstra särregleringen med fem nämndemän i mål om mycket grova brott.

Vad utskottet i det föregående anfört innebär att utskottet såvitt avser antalet nämndemän i linje med önskemålen i motionerna Ju28 och Ju29 avstyrker bifall till propositionen och till motionerna Ju26, Ju27, Ju30, Ju31, Ju32, Ju402 samt Ju404.

Justitieministern tar i propositionen (s. 65f) upp frågan om nämndemännens individuella rösträtt. Hon nämner att en konsekvens, som kan sägas vara principiellt felaktig, av den blir att den lagfarna domarens inflytande relativt sett minskar i mål om särskilt grova brott. Hon anser det dock uteslutet att råda bot på detta genom ändringar i den individuella rösträtten. Utskottet delar den bedömningen. Den här beskrivna konsekvensen av den individuella rösträtten bör således inte tas till intäkt för en återgång till systemet med kollektiv rösträtt. Det systemet är, som justitieministern anfört (s. 66), inte förenligt med moderna principer för lekmanamedverkan i beslutande organ. Utskottet avstyrker bifall till motion Ju31 i denna del.

Beträffande mandattidens längd kan utskottet konstatera att denna förkortades från sex till tre år så sent som den 1 januari i år. Utskottet nöjer sig med att här hänvisa till utskottets ställningstagande i det lagstiftningsärendet (JuU 1987/88:38). Någon anledning till nya överväganden i frågan finns inte.

Vad utskottet nu anfört om mandattidens längd innebär att utskottet avstyrker bifall till motionerna Ju26 och Ju402 i aktuella delar.

Antalet lagfarna ledamöter

Regeringen föreslår vissa ändringar i domföretsreglerna för tingsrätt och hovrätt.

Huvudregeln skall även i fortsättningen vara att rätten skall bestå av tre lagfarna domare vid huvudförhandling i tvistemål i tingsrätt. Möjligheten att ha fyra lagfarna domare i rätten avskaffas, och rätten skall vara domföret med två lagfarna domare om det inträffar förfall för en av de tre domarna sedan huvudförhandlingen inletts.

Vidare skall tingsrätterna kunna avgöra tvistemål av enkel beskaffenhet med en enda lagfaren domare även utan parternas samtycke. Tvistemål som en tingsrätt med parternas samtycke har avgjort med en lagfaren domare

skall inte kunna återförvisas av högre rätt på grund av felaktig tillämpning av domförhetsreglerna.

Den nuvarande regeln att hovrätt i vissa fall skall vara sammansatt av fyra lagfarna domare avskaffas när det gäller beslut under förberedelsen i hovrätt. När hovrätten avgör målet skall dock den mer kvalificerade sammansättningen med fyra lagfarna ledamöter alltjämt gälla.

Som utskottet inledningsvis understrukt är det angeläget att med bibehållen rättssäkerhet på ett ändamålsenligt sätt hushålla med domstolsväsendets resurser. Ett led i detta arbete är att se till att målen inte avgörs i en mer (eller mindre) kvalificerad sammansättning än som är nödvändigt. De förslag till justeringar i domförhetsreglerna som nu redovisats innebär enligt utskottets mening en lämplig anpassning till de högre krav på effektivitet och resursutnyttjande som bör ställas. Utskottet tillstyrker bifall till regeringsförslaget och avstyrker bifall till motion Ju27.

Inom justitiedepartementet pågår en översyn av domstolarnas arbetsuppgifter och organisation, som bl.a. resulterat i en departementspromemoria (Ds 1989:2) Domstolarna i framtiden – en idéskiss. Den har remitterats och remisstiden går ut i dagarna. I propositionen anför departementschefen (s. 68 f) att om tankarna i promemorian vinner gehör, det torde bli aktuellt att i ett bredare perspektiv se över domförhetsreglerna i framför allt hovrätt och kammarrätt. Enligt hennes mening talar övervägande skäl för att man i det sammanhanget också överväger frågan om det är lämpligt att hovrätten får bestå av endast tre ledamöter vid överprövning av tingsrätts dom eller beslut i de fall tingsrätten bestått av tre lagfarna ledamöter.

I motion Ju26 kritiserar det nu återgivna uttalandet och det begärs att riksdagen skall uttala att det för domförhet i sådana situationer som nysst beskrivits även fortsättningsvis skall krävas fyra lagfarna ledamöter.

Utskottet är för sin del, i det beredningsläge frågan befinner sig, inte berett att göra ett sådant uttalande som begärs i motion Ju26 och avstyrker alltså bifall till motionen.

Expertmedverkan i domstolarna

I propositionen lägger regeringen också fram förslag som syftar till att ge tingsrätterna möjlighet att förstärka sin sammansättning i vissa fall när det finns skäl för det.

Regeringens förslag innebär i denna del att tingsrätten vid huvudförhandling i brottmål skall kunna förstärkas med en lagfaren domare om det föreligger särskilda skäl med hänsyn till målets omfattning eller svårighetsgrad.

I propositionen aviserar regeringen också en ändring av tingsrättsinstruktionen för att tillgodose det behov av särskild juridisk sakkunskap som kan föreligga i vissa mål. Avsikten är att tingsrätten, efter mönster från hovrätterna, vid avgörande av tvistemål och brottmål där flera lagfarna domare ingår skall kunna byta ut en lagfaren domare vid tingsrätten mot en annan lagfaren person med specialkunskaper på det område som är aktuellt i målet.

Utskottet anser för sin del att det är en stor fördel om det nu öppnas en möjlighet att anlita särskild juridisk expertis för tingsrätterna. Likaledes är

det positivt att rätten, som föreslås, i fortsättningen skall kunna förstärkas med ytterligare en lagfaren ledamot i sammansättningar med nämndemän när målets omfattning eller svårighetsgrad motiverar det. Härutöver konstaterar utskottet att det med utgångspunkt i regeringsformens (RF) regler (se 11 kap. 2 § RF) är självklart att rätten och ingen annan prövar frågan om sin sammansättning vid huvudförhandling. Något sådant uttalande som föreslås i motion Ju30 är alltså inte erforderligt.

I detta sammanhang tar utskottet också upp två motioner, Ju407 och Ju421, i vilka önskemål framförs om medverkan av miljöexperter i vattenmål.

Förfarandet i vattenmål regleras i 13 kap. vattenlagen.

Vattenmål prövas av vattendomstol (vissa tingsrätter). Överrätt är vattenöverdomstolen (Svea hovrätt) och sista instans är högsta domstolen.

Vattendomstol är domför med en lagfaren domare, en teknisk ledamot som skall ha teknisk utbildning och erfarenhet av vattenfrågors behandling samt två nämndemän. Ordföranden kan bestämma att ytterligare en teknisk ledamot skall ingå i rätten. Vattenöverdomstolen är domför med fyra ledamöter varav minst tre skall vara lagfarna. Den fjärde ledamoten är en teknisk ledamot. Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer förordnar de tekniska ledamöterna.

Härutöver har domstolen möjlighet att förordna en eller flera sakkunniga om det för bedömningen av målet behövs någon särskild teknisk utredning eller vidlyftigare värdering.

Utskottet vill här också nämna att jordbruksutskottet nyligen har behandlat frågan om utredningen i vattenmål (1988/89:JoU4 s. 9). Jordbruksutskottet erinrade här bl.a. om att vattenlagen innehåller ett flertal bestämmelser som direkt eller indirekt innebär krav på utredningar av ett vattenföretags effekter i olika avseenden. Bestämmelserna om tillåtlighetsprövning förutsätter en ingående belysning av ett vattenföretags förenlighet med fastställda planer och av dess effekter på allmänna och enskilda intressen. Bland de allmänna intressena ingår, underströk jordbruksutskottet, naturvårdens och miljövårdens intressen. – Här kan också nämnas att kammarkollegiet, som företräder staten i vattenmål, vid behov skall samråda med bl.a. naturvårdsverket.

Enligt utskottets mening har vattendomstolarna och vattenöverdomstolen en sammansättning som är väl ägnad att möjliggöra en allsidig bedömning av den utredning, bl.a. beträffande miljövårdsfrågor, som domstolen har att ta ställning till. Vid den bedömningen har utskottet tagit fasta på dels de i vattenlagen bestämda kraven på den tekniske ledamotens kvalifikationer vilka redovisats ovan, dels möjligheten för rätten att besluta om två tekniska ledamöter i samma mål. Härigenom kan i särskilda fall tillgodoses ett behov av ett vidare expertkunnande. Det går i sammanhanget heller inte att bortse från rättens möjlighet att förordna en särskild sakkunnig. Utskottet kan således inte tillstyrka bifall till motionerna.

Återförvisning vid domarjäv

Enligt regeringsförslaget skall följden av att domstolen underlåtit att följa en domförhetsregel bli att domstolens avgörande undanröjs, och målet återför-

visas endast när felet i det enskilda fallet kan antas ha inverkat på målets utgång. Parternas uppfattning i frågan om undanröjande skall också tillmätas betydelse. Parternas inflytande på frågor om undanröjande och återförvisning markeras även i övrigt tydligare än i dag. Möjligheterna att anföra besvär över domvilla och därvid åberopa en omständighet som man kunnat åberopa i rättegången minskas.

Förslaget innebär en uppmjukning av bestämmelserna om domvilla så till vida att den rådande regeln att domen *skall* undanröjas och målet återförvisas om den lägre rätten inte varit domför inte längre skall gälla undantagslöst. Målet skall sålunda endast behöva återförvisas om den bristande domförheten kan antas ha inverkat på utgången i målet.

En faktor som har betydelse för rättens domförhet är om någon ledamot varit jävig.

I motion Ju28 yrkas att den nuvarande regleringen av domvilla vid jäv skall behållas.

Enligt gällande ordning skall en befogad jävsinvändning som framställs under processens gång alltid föranleda att lägre rätts dom undanröjs i den del den överklagats och målet återförvisas dit (50 kap. 27 §, 51 kap. 27 § och 55 kap. 15 § andra stycket RB). Härvidlag föreslås ingen ändring i propositionen.

Också vid besvär över domvilla på grund av bristande domförhet skall med nu gällande regler den lägre rättens dom undanröjas och målet återförvisas (59 kap. 1 § andra punkten RB). I denna del innebär regeringens förslag att återförvisning skall ske bara om bristen i domförheten – t.ex. att en domare befunnits jävig – kan antas ha påverkat utgången i målet. Möjligheten att föra talan om besvär över domvilla i nu berört hänseende kvarstår i sex månader efter det att domen vunnit laga kraft (59 kap. 2 § RB).

Det kan tilläggas att en part måste framställa en jävsinvändning första gången han för talan i målet sedan han fått kännedom om jävet. Om parten underlåter detta har han inte längre rätt att få jävsfrågan prövad. Vidare gäller att fråga om jäv mot domare i lägre rätt inte får upptagas i högre rätt med mindre jävet i den högre rätten görs av part som enligt vad som nyss sagts är berättigad till det eller överklagande sker av beslut varigenom jävet ogillats (4 kap. 14 § RB).

Frågan om jäv kan också komma upp efter en ansökan om resning (se prop. 1987/88:23, JuU 15, rskr. 85). Härvid gäller att resning kan beviljas till den tilltalades förmån om åklagaren eller en *lagfaren* domare har varit jävig och om det inte är uppenbart att jävet saknat betydelse för målets utgång (58 kap. 2 § andra punkten RB). – Möjligheten till resning vid jäv är således starkt begränsad och gäller inte i tvistemål och inte heller i brottmål till den tilltalades nackdel. Resning kan heller inte beviljas om en jävig nämndeman suttit i rätten. Utskottet finner inte anledning att i detta sammanhang närmare gå in på förutsättningarna för resning vid jäv utan vill gentemot vad som anförs i motion Ju28 i denna del konstatera att en viss olikhet i förutsättningarna, som motiveras av olikheterna i de situationer som regleras, kan accepteras.

Som motionärerna påpekar innebär regeringens förslag att olika förutsättningar kommer att gälla för målets återförvisning beroende på om jävsin-

vändningen framförs under processens gång eller genom besvär över domvilla. Utskottet kan emellertid inte se att detta skulle vara något hinder mot ett genomförande av förslaget. Utskottet anser tvärtom att det av domstolsdisciplinära skäl ställer sig naturligt med obligatorisk återförvisning i det fallet att en jävsinvändning felaktigt ogillats under den pågående processen. Härigenom markeras jävets särställning bland domförhetsreglerna samtidigt som vikten av en noggrann prövning av en framställd jävsinvändning understryks. När det däremot gäller en jävsinvändning som framförs genom besvär över domvilla talar framför allt processekonomiska skäl för att det bör ske en prövning av jävets inverkan på utgången i målet och att återförvisning alltså inte bör vara obligatorisk. Utskottet vill dock om utfallet av en sådan prövning anföra att jäv, till skillnad från många andra brister i domförheten, som regel måste antas ha inverkat på utgången i målet.

Propositionen i övrigt

Propositionen innehåller ett förslag till ny omdisponerad lydelse av 1 kap. RB. Följdändringar beträffande hänvisningar till 1 kap. bör göras i 49 kap. 1 och 14 §§ samt 54 kap. 1 § RB. Hänsyn bör därvid tas även till det förslag till ändring av 49 kap. 1 § och 54 kap. 1 § som tillstyrks av utskottet i dess betänkande 1988/89:JuU20 på sätt som framgår av utskottets hemställan nedan.

Utöver vad som sagts i det föregående har utskottet inte något att anföra med anledning av propositionen eller motionerna.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. *beträffande rätten att framställa nya yrkanden i tvistemål i hovrätten*

att riksdagen avslår motion 1988/89:Ju28 i denna del (yrkande 1),

2. *beträffande rätten att återopa nya bevis m.m. i hovrätten*

att riksdagen med avslag på motion 1988/89:Ju28 i denna del (yrkande 2) antar det i proposition 1988/89:95 framlagda förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken såvitt avser 35 kap. 13 §,

3. *beträffande prövningen av skuldfrågan i brottmål i hovrätten*

att riksdagen med avslag på motion 1988/89:Ju28 i denna del (yrkande 3) och med bifall till propositionen antar det under moment 2 nämnda lagförslaget såvitt avser 51 kap. 23 a §,

4. *beträffande antalet nämndemän i tingsrätt m.m.*

att riksdagen med avslag på motion 1988/89:Ju26 i denna del (yrkande 3 delvis), motion 1988/89:Ju27 i denna del (yrkande 2), motion 1988/89:Ju30 i denna del (yrkande 1), motion 1988/89:Ju31 i denna del (yrkande 1), motion 1988/89:Ju32, motion 1988/89:Ju402 delvis och motion 1988/89:Ju404 samt med anledning av propositionen och motion 1988/89:Ju28 i denna del (yrkande 4) och motion 1988/89:Ju29 antar det under moment 2 nämnda lagförslaget såvitt avser 1 kap. 3 b § och 8 §. dock med den ändringen att lagrummen ges följande som *Utskottets förslag* betecknade lydelse:

3 b §

Tingsrätten skall vid huvudförhandling i brottmål bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. Inträffar förfall för någon av nämndemännen sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten dock domför med en lagfaren domare och två nämndemän.

Tingsrätten skall vid huvudförhandling i brottmål bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. *I mål om åtal för brott, för vilket inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år, skall rätten dock bestå av en lagfaren domare och fem nämndemän.* Inträffar förfall för någon av nämndemännen sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten dock domför med en lagfaren domare och två nämndemän *eller, i mål som avses i andra meningen, med en lagfaren domare och fyra nämndemän.*

Vid huvudförhandling i mål om brott för vilket inte är föreskrivet svårare straff än böter eller fängelse i högst sex månader är tingsrätten domför utan nämndemän, om det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter och det i målet inte är fråga om företagsbot.

Om det föreligger särskilda skäl med hänsyn till målets omfattning eller svårighetsgrad, får antalet lagfarna domare utökas med en utöver vad som följer av första stycket första meningen. Detsamma gäller i fråga om antalet nämndemän.

Om det föreligger särskilda skäl med hänsyn till målets omfattning eller svårighetsgrad, får antalet lagfarna domare utökas med en utöver vad som följer av första stycket första *eller andra* meningen. Detsamma gäller i fråga om antalet nämndemän.

Regeringens förslag

Utskottets förslag

8 §

Utöver vad som följer av 3 b § får i en tingsrätt, som avses i 7 §, vid prövning av där avsedda mål såsom särskilda ledamöter ingå, var för sig eller tillsammans,

1. en person som förordnats som ekonomisk expert enligt 4 kap. 10 a §, om det finns behov av särskild fackkunskap inom rätten i fråga om ekonomiska förhållanden,

2. en person som är eller har varit lagfaren domare i allmän förvaltningsdomstol, om det finns behov av särskild fackkunskap inom rätten i fråga om skatterättsliga förhållanden.

Deltar särskild ledamot vid huvudförhandlingen, gäller i fråga om antalet nämndemän 3 b § första stycket andra och tredje meningarna samt tredje stycket.

5. beträffande *kollektiv rösträtt för nämndemän* att riksdagen avslår motion 1988/89:Ju31 i denna del (yrkande 2).

6. beträffande *mandattidens längd*
att riksdagen avslår motion 1988/89:Ju26 i denna del (yrkande 3 delvis)
och motion 1988/89:Ju402 delvis,

7. beträffande *minskning av antalet lagfarna domare i vissa fall*
att riksdagen med avslag på motion 1988/89:Ju27 i denna del (yrkande
1) antar det under moment 2 nämnda lagförslaget såvitt avser 1 kap.
3 a § och 2 kap. 4 §,

8. beträffande *antalet lagfarna ledamöter i hovrätt*
att riksdagen avslår motion 1988/89:Ju26 i denna del (yrkande 1),

9. beträffande *förstärkning av tingsrätts sammansättning i vissa fall*
att riksdagen avslår motion 1988/89:Ju30 i denna del (yrkande 2),

10. beträffande *expertmedverkan i vattenmål*
att riksdagen avslår motion 1988/89:Ju407 och motion 1988/89:Ju421,

11. beträffande *återförvisning vid domarjäv*
att riksdagen med avslag på motion 1988/89:Ju28 i denna del (yrkande
5) antar det under moment 2 nämnda lagförslaget såvitt avser 50 kap.
26 §, 51 kap. 26 §, 59 kap. 1 § samt 59 kap. 2 §,

12. beträffande *följändringar*
att riksdagen beslutar att i detta lagstiftningsärende – med därav
betingade ändringar i ingressen till det i moment 2 nämnda lagförsla-
get – uttrycket "3 a §" utbyts mot "3 d §" dels i 49 kap. 1 § och 54 kap.
1 § rättegångsbalken i lagrummens lydelse enligt 1988/89:JuU20, dels i
49 kap. 14 § rättegångsbalken,

13. beträffande *förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken i
övrigt*
att riksdagen antar det i moment 2 framlagda lagförslaget i den mån
det inte omfattas av vad utskottet hemställt ovan,

14. beträffande *övriga lagförslag*
att riksdagen antar de i propositionen framlagda förslagen till

- a) lag om ändring i äktenskapsbalken.
- b) lag om ändring i lagen (1929:145) om skiljemän,
- c) lag om ändring i lagen (1946:807) om handläggning av domstols-
ärenden,
- d) lag om ändring i lagen (1949:164) med vissa bestämmelser om
rättegången i tryckfrihetsmål,
- e) lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål,
- f) lag om ändring i rättshjälpslagen (1972:429),
- g) lag om ändring i lagen (1973:188) om arrendenämnder och
hyresnämnder,
- h) lag om ändring i lagen (1974:1082) om bostadsdomstol,
- i) lag om ändring i lagen (1976:600) om offentlig anställning,
- j) lag om ändring i vattenlagen (1983:291).

Stockholm den 9 maj 1989

På justitieutskottets vägnar

Närvarande: Karin Ahrland (fp), Lars-Erik Lövdén (s), Ulla-Britt Åbark (s), Jerry Martinger (m), Bengt-Ola Rytter (s), Göthe Knutson (m), Göran Magnusson (s), Eva Johansson (s), Björn Ericson (s), Lars Sundin (fp), Anders Svärd (c), Berith Eriksson (vpk), Kent Lundgren (mp), Sigrid Bolkéus (s), Barbro Andersson (s), Göran Ericsson (m) och Kjell Ericsson (c).

1988/89:JuU23

Reservationer

1. Antalet nämndemän i tingsrätt m.m. (mom. 4)

Jerry Martinger (m), Göthe Knutson (m), Göran Ericsson (m) och Kent Lundgren (mp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 34 börjar med "Vad utskottet" och på s. 35 slutar med "samt Ju404" bort ha följande lydelse:

Från såväl allmänt demokratiska synpunkter som av rättssäkerhetsskäl är det således angeläget att den i ett mål medverkande nämndemannagruppen har en så allsidig sammansättning och bred förankring i samhället som möjligt. Minskningen av antalet nämndemän från fem till tre har medfört att den önskvärda allsidigheten och bredden har försämrats inom den del av rättskipningen där tyngdpunkten i praktiken ligger i flertalet fall. Utskottet anser för sin del att de skäl som i 1983 års ärende anfördes till stöd för den nuvarande ordningen med fem nämndemän i mål om särskilt svåra brott med samma styrka talar för denna sammansättning även i övriga mål. Gränsen mellan å ena sidan mål med komplicerade bevisvärderingsfrågor och grannliga överväganden i fråga om påföljdsval och å andra sidan mål utan sådana inslag går nämligen inte vid två års fängelse som straffminimum för brottet utan sådana mer komplicerade frågeställningar förekommer i alla typer av mål. Betydelsen av grannligheten och omsorg vid rättens bedömning är också självklart lika stor i alla slags mål. Utskottets uppfattning är att prövningen av alla enskildheter i ett mål allmänt sett kan antas ske på ett bättre sätt och med större säkerhet om fem lekmän deltar i stället för endast tre.

Utskottet vill sålunda förorda en återgång till den ordning som gällde före år 1983 då antalet nämndemän i tingsrätt var fem i alla mål där nämndemän deltog. Ändringen bör ske vid kommande årsskifte och på ett sätt som föranleder minsta möjliga övergångsproblem. I sistnämnda sammanhang bör särskilt noteras att den ändring i domförhållningsreglerna som utskottet förordar medför behov av ett ökat antal nämndemän. Regeringen bör snarast lägga fram ett förslag för riksdagen. Häri innefattas förslag om erforderlig medelsanvisning på tilläggsbudget.

Vad utskottet nu anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 4 bort ha följande lydelse:

4. beträffande *antalet nämndemän i tingsrätt m.m.*

att riksdagen med avslag på motion 1988/89:Ju28 i denna del (yrkande 4), motion 1988/89:Ju29, motion 1988/89:Ju30 i denna del (yrkande 1),

motion 1988/89:Ju32 och motion 1988/89:Ju404 delvis samt med anledning av propositionen och motion 1988/89:26 i denna del (yrkande 3 delvis), motion 1988/89:Ju27 i denna del (yrkande 2), motion 1988/89:Ju31 i denna del (yrkande 1), motion 1988/89:Ju402 delvis och motion 1988/89:Ju404 delvis som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

2. Antalet nämndemän i tingsrätt m.m. (mom. 4)

Anders Svärd och Kjell Ericsson (båda c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 34 börjar med "Vad utskottet" och på s. 35 slutar med "samt Ju404" bort ha följande lydelse:

Från såväl allmänt demokratiska synpunkter som av rättssäkerhetsskäl är det således angeläget att den i ett mål medverkande nämndemannagruppen har en så bred förankring i samhället och allsidig sammansättning som möjligt. Härtill kommer att regelsystemet bör vara så utformat att risken för felaktiga sammansättningar undviks. Processekonomiska överväganden bör också göras.

Vid en sammanvägning av nu angivna faktorer kommer utskottet till slutsatsen att det förslag om fyra nämndemän som rättegångsutredningen lagt fram är att föredra.

Utskottet vill sålunda förorda en ordning med fyra nämndemän i tingsrätt i alla mål där nämndemän skall delta. Ändringen bör ske vid kommande årsskifte och på ett sätt som föranleder minsta möjliga övergångsproblem. I sistnämnda sammanhang bör särskilt noteras att den ändring i domförhållsreglerna som utskottet förordar medför behov av ett ökat antal nämndemän. Regeringen bör snarast lägga fram ett förslag för riksdagen. Häri innefattas förslag om erforderlig medelsanvisning på tilläggsbudget.

Vad utskottet nu anför bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 4 bort ha följande lydelse:

4. beträffande *antalet nämndemän i tingsrätt m.m.*

att riksdagen med avslag på motion 1988/89:Ju26 i denna del (yrkande 3 delvis), motion 1988/89:Ju27 i denna del (yrkande 2), motion 1988/89:Ju28 i denna del (yrkande 4), motion 1988/89:Ju29, motion 1988/89:Ju31 i denna del (yrkande 1), motion 1988/89:Ju402 delvis och motion 1988/89:Ju404 samt med anledning av propositionen och motion 1988/89:Ju30 i denna del (yrkande 1) och motion 1988/89:Ju32 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

3. Kollektiv rösträtt för nämndemän (mom. 5)

Jerry Martinger, Göthe Knutson och Göran Ericsson (alla m) anser – under förutsättning av bifall till reservation 1 –

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 35 börjar med "Justitieministern tar" och slutar med "denna del" bort ha följande lydelse:

En naturlig följd av en återgång till systemet med fem nämndemän i alla mål är, enligt utskottets uppfattning, att också reglerna om kollektiv rösträtt återinförs. Härigenom stärks den lagfarne domarens ställning i rätten, och balansen mellan lekmannainflytande och juristinflytande återupprättas. Det nyssnämnda uppdraget till regeringen om ett lagstiftningsförslag om fem nämndemän i alla mål bör således innefatta att också lägga fram förslag om kollektiv rösträtt för nämndemännen. Vad utskottet nu med anledning av motion Ju31 anfört bör ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 5 bort ha följande lydelse:

5. beträffande *kollektiv rösträtt för nämndemän*

att riksdagen med anledning av motion 1988/89:Ju31 i denna del (yrkande 2) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

4. Mandattidens längd (mom. 6)

Jerry Martinger, Göthe Knutson och Göran Ericsson (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 35 börjar med "Beträffande mandattidens" och slutar med "aktuella delar" bort ha följande lydelse:

Beträffande mandatperiodens längd kan utskottet konstatera att denna helt nyligen förkortades från sex till tre år. Utskottet delar uppfattningen i motionerna Ju26 och Ju402 att behovet av kontinuitet i domstolsarbetet talar för en återgång till den gamla ordningen. Regeringen bör snarast lägga fram ett förslag i saken för riksdagen. Detta bör ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 6 bort ha följande lydelse:

6. beträffande *mandattidens längd*

att riksdagen med anledning av motion 1988/89:Ju26 i denna del (yrkande 3 delvis) och motion 1988/89:Ju402 delvis som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

5. Minskning av antalet lagfarna domare i vissa fall (mom. 7)

Kent Lundgren (mp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 36 börjar med "Som utskottet" och slutar med "motion Ju27" bort ha följande lydelse:

Som utskottet inledningsvis understrukit är det angeläget med en god hushållning med domstolsväsendets resurser. Processekonomiska överväganden får dock inte helt ta överhanden utan det gäller i första hand att se till att den dömande verksamheten håller hög kvalitet. Enligt utskottets uppfattning kan som anförs i motion Ju27 inga ändringar i domförhållningarna godtas som innebär en minskning av antalet lagfarna domare.

dels att utskottets hemställan under moment 7 bort ha följande lydelse:

7. beträffande *minskning av antalet lagfarna domare i vissa fall*

att riksdagen med anledning av motion 1988/89:Ju27 i denna del

(yrkande 1) dels antar det under moment 2 nämnda lagförslaget såvitt avser 1 kap. 3 a §, dock med den ändringen att lagrummet ges följande som *Utskottets förslag* betecknade lydelse:

1988/89:JuU23

Regeringens förslag

Utskottets förslag

3 a §²

Vid huvudförhandling i tvistemål skall tingsrätten *bestå av* tre lagfarna domare, om annat inte är föreskrivet.

Vid huvudförhandling i tvistemål är tingsrätten *domför med* tre lagfarna domare om annat inte är föreskrivet. *Fler än fyra lagfarna domare får inte sitta i rätten.*

Rätten skall bestå av en lagfaren domare när huvudförhandlingen hålls i förenklad form.

Rätten är vid huvudförhandlingen domför med en lagfaren domare om i annat fall än som avses i andra stycket rätten anser det tillräckligt att en domare sitter i rätten och parterna samtycker till det *eller målet är av enkel beskaffenhet.*

Rätten är vid huvudförhandlingen domför med en lagfaren domare om i annat fall än som avses i andra stycket rätten anser det tillräckligt att en domare sitter i rätten och parterna samtycker till det.

Består rätten av tre lagfarna domare och inträffar förfall för någon av dessa sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten domför med två lagfarna domare.

² Senaste lydelse 1987:747.

dels avslår det under moment 2 nämnda lagförslaget såvitt avser 2 kap. 4 §.

6. Antalet lagfarna ledamöter i hovrätt (mom. 8)

Jerry Martinger, Göthe Knutson och Göran Ericsson (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 36 börjar med "Utskottet är" och slutar med "till motionen" bort ha följande lydelse:

Utskottet delar motionärens uppfattning och anser det självklart att hovrätten, när den överprövar en tingsrätts dom eller beslut, skall ha en starkare sammansättning än tingsrätten hade vid frågans avgörande. För en sådan ordning talar också vikten av att behålla erforderligt adjunktionsutrymme. Detta bör ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 8 bort ha följande lydelse:

8. *beträffande antalet lagfarna ledamöter i hovrätt*
att riksdagen med anledning av motion 1988/89:Ju26 i denna del (yrkande 1) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Innehållsförteckning

1988/89:JuU23

Sammanfattning	1
Propositionen	1
Motionerna	28
Utskottet	29
Inledning	29
Propositionens huvudsakliga innehåll	29
Utskottets överväganden	30
Allmänt	30
Hovrättsprocessen	31
Vissa sammansättningsfrågor	33
Antalet nämndemän m.m.	35
Antalet lagfarna ledamöter	35
Expertmedverkan i domstolarna	36
Återförvisning vid domarjäv	37
Propositionen i övrigt	39
Hemställan	39
Reservationer	
Antalet nämndemän i tingsrätt m.m. (m, mp)	42
Antalet nämndemän i tingsrätt m.m. (c)	43
Kollektiv rösträtt för nämndemän (m)	43
Mandattidens längd (m)	44
Minskning av antalet lagfarna domare i vissa fall (mp)	44
Antalet lagfarna ledamöter i hovrätt (m)	45